

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

**ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДОШКІЛЬНИКІВ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Виконала:

студентка II курсу магістратури, 22 М групи
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

Король Ганна Сергіївна

Науковий керівник:

к. пед. н., доцент

Богдан Тетяна Миколаївна

Чернігів - 2023

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2023 року.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти* протокол № _____ від «___» _____ 2023 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ	
ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ В ІГРОВІЙ	
ДІЯЛЬНОСТІ.....	8
1.1. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми	
дослідження.....	8
1.2. Значення і розвиток дослідницької компетентності	
дошкільників.....	16
1.3. Ігрова діяльність як основний вид діяльності дитини дошкільного	
віку	25
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ	
УМОВ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ	
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	35
2.1. Організація експериментальної перевірки педагогічних умов	
формування дослідницької компетентності дітей дошкільного віку в ігровій	
діяльності.....	35
2.2. Методичні рекомендації щодо формування дослідницької	
компетентності у дітей дошкільного віку	43
2.3. Результати педагогічного експерименту	53
Висновки до другого розділу.....	58
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	67
ВСТУП	

Актуальність дослідження. Проблема розвитку дослідницької компетентності дітей дошкільного віку є однією з найактуальніших у педагогіці, оскільки взаємодія дитини з навколишнім світом можлива завдяки її діяльності, тому що вона є передумовою формування інтелектуальних якостей особистості, її самостійності та ініціативи.

Дослідницька компетентність розвивається з потреби в нових враженнях, які властиві кожній людині від народження. У дошкільному закладі на цій основі виникають потреби, в процесі розвитку ігрової діяльності дитини народжується бажання вчитися і відкривати якомога більше нового.

Розвиток відбувається в процесі пошуково-дослідницької діяльності дитини. У психолого-педагогічній літературі його визначають як такий, що має пізнавальну мотивацію, спрямовану на засвоєння знань, умінь і навичок. Великі можливості для активізації пошуково-дослідницької діяльності орієнтовані на проблемні завдання, запитання, проблемні ситуації.

Ігрова діяльність сприяє активізації пізнавальної та творчої діяльності (Б. Всесвятський, М. Данилов, Б. Єсіпов, І. Лернер, В. Оконь, Б. Райков, М. Скаткін, К. Ягодівський), розвитку самостійності, ініціативності, самоконтролю і активності особистості в діяльності в цілому (М. Кларін, В. Маралов, В. Сітаров).

Визначення змісту дослідницької компетентності дітей дошкільного віку є предметом досліджень О. Іванова, Т. Кулікової, Л. Маневцової, Н. Постникова, В. Суржанська. Дослідницьку компетентність дослідники розглядали з різних об'єктів: природні явища та матеріальну конструктивну діяльність. Дослідницька компетентність у працях Н. Яришевої, Г. Беленька, Н. Кот і С. Єлманова вважається методом дослідження в природі. Велике значення має пошукова діяльність дітей у дошкільному віці.

У процесі дослідницької діяльності дітям необхідно спостерігати, діяти, думати, робити самостійні висновки. В сучасних умовах, коли в пріоритеті розвиток пізнавальної активності, сприяння прагненню до отримання нових знань, повинна бути організація пошуково-дослідної діяльності.

Проте більшої уваги приділяється аналізу сучасної практичної роботи сучасних дошкільних закладів.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування дослідницької компетентності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності.

Для досягнення мети дослідження і перевірки висунутої гіпотези були поставлені та послідовно розв'язані такі **завдання**:

1. Проаналізувати наукову, методичну та психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження;
2. Визначити педагогічні умови формування дослідницької компетентності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності;
3. Експериментально перевірити педагогічні умови формування дослідницької компетентності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності;
4. Розробити методичні рекомендації з формування дослідницької компетентності дошкільників в ігровій діяльності.

Об'єкт дослідження – освітній процес у закладі дошкільної освіти

Предмет дослідження – педагогічні умови формування дослідницької компетентності у дітей дошкільного віку в ігровій діяльності.

Дослідження здійснювалося на основі комплексу **методів**:

- 1) теоретичних: вивчення психолого-педагогічної літератури, аналіз, синтез, узагальнення, систематизація;
- 2) емпіричних:
 - опитувальні методи: анкетне опитування, бесіда; - спостереження.
- 3) методи математичної статистики і обробки результатів.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження:

- схарактеризовано ігрову діяльність як засіб формування дослідницької компетентності у дітей дошкільного віку;
- визначена змістова сукупність критеріїв сформованості дослідницької компетентності дітей дошкільного віку засобами ігрової діяльності;

– теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування дослідницької компетентності дошкільників у ігровій діяльності.

Практичне значення дослідження полягає у практичному дослідженні педагогічних умов використання ігрової діяльності у формуванні дослідницької компетентності дошкільників; у розробці методичних рекомендацій вихователям щодо організації та використання ігрової діяльності у формуванні дослідницької компетентності дітей дошкільного віку; в упорядкуванні форм, методів і прийомів розвитку дослідницької компетентності дітей дошкільного віку у процесі ігрової діяльності.

База дослідження: Замглайський заклад дошкільної освіти «Малютко» Ріпкинської селищної ради в Чернігівській області.

Апробація результатів дослідження відбувалася у вигляді участі у конференціях з подальшою сертифікацією:

1) Король Г.С. Формування дослідницької компетентності дошкільників в ігровій діяльності. Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Наука, освіта, технології і суспільство: світові тенденції та регіональний аспект». (Рівне, 11 січня 2023 р.): Ч.1. с. 26-27.

2) Міжнародна науково-практична конференція «Наука, освіта, технології і суспільство: світові тенденції та регіональний аспект» (Рівне 11 січня 2023 р.)

3) Всеукраїнська конференція з міжнародною участю «Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації» (30 травня 2023 р., м. Чернігів).

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (42 найменування) та додатків. Повний обсяг дослідження складає 94 стор., обсяг основної частини роботи – 66 стор.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження

Сформована в дошкільному дитинстві дослідницька діяльність – це важливий двигун когнітивного розвитку дитини. Вона є однією з важливих якостей, що характеризують психічний розвиток дошкільника (Б. Ананьєв, Д. Богоявленська, Д. Годокімова, Т. Землянхін, Т. Кулікова, О. Петровський та ін.).

Проблему формування дослідницької активності дітей дошкільного віку вивчали психологи Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, що досліджували розвиток діяльності особистості під час пошукової діяльності, Г. Щукіна, Г. Костюк, Г. Люблінська – розвиток дослідницької активності особистості, С. Ладивір, О. Смирнова, В. Котирло – особливості розвитку дослідницької діяльності в дошкільному віці.

Але спочатку розкриємо саме поняття «компетентності». Проблемою компетентності займалися зарубіжні вчені, такі як Б. Оскарсон, А. Шелтен, Р. Бадер. Серед українських вчених перспективи компетентностей досліджували: Н. Бібик, І. Бех, Л. Ващенко, О. Биковська, В. Вербицький, О. Кононко, І. Єрмаков, О. Овчарук, О. Савченко та інші.

На сьогодні до поняття «компетентність» у науковій літературі немає єдиного підходу. Компетентність визначається як досконале володіння

знаннями, справою; як результат освіти та виховання; як творче застосування здобутих знань у проблемних ситуаціях. [27]

О. Кононко вважає що, компетентність не означає лише доступну вікову поінформованість дитини в широкому колі життєвих проблем. Вона передбачає цілий комплекс характеристик: розвинений чуттєвий досвід; навички практичного життя; розвинені потреби, здібності, звички; набір базових особистих властивостей, які гарантують дитині пристосованість до життя; уміння орієнтуватись у змінних умовах, знаходити оптимальні засоби реалізації свого особистісного потенціалу. [19]

Компетентність як здатність людини змінювати в собі те, що має змінюватись, як відповідь на виклик ситуації із збереженням ядра — цілісного світогляду визначає Л. Масол. Науковець наголошує на тому, що компетентність – результат не лише освіти, але й усього досвіду людини [40 с.9].

В моєму розумінні, аналізуючи поняття різних вчених, компетентність – сукупність навичок, вмінь та знань, необхідних для прийняття рішень в якійсь конкретній діяльності.

Тепер же розглянемо поняття «дослідницької компетентності». Н. Головань визначає дослідницьку компетентність як «цілісну, інтегративну якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, аналізі, прийнятті рішень та оцінці результатів дослідницької діяльності. Причому дослідницька компетентність хоч і є продуктом навчання, але не прямо впливає з нього, а є наслідком саморозвитку особистості того, хто навчається, його особистісного зростання, цілісної самоорганізації і синтезу його пізнавального, діяльнісного і особистісного досвіду» [42, с.

197–198].

Дослідницька компетентність – це здатність дитини використовувати власну сенсорну систему в процесі логіко-математичної і дослідницької діяльності. [2, с. 10].

Тобто, за даними вище поняттями, можна сказати, що за допомогою дослідницької компетентності дитина може різнобічно пізнавати навколишній світ.

Дослідницька компетентність дитини починається з першого півріччя її життя, адже дитина починає все хапати, розглядати різні предмети, людей і при цьому вона показує свою реакцію, що свідчить про її пізнавальний інтерес.

У віці трьох років дитина під час вибору однакових предметів спочатку орієнтується на їх форму, потім на величину і вже пізніше – на колір. Це відбувається із-за того, що сприймання дитиною величини і форми, пов'язане саме з її рухами, які регулюються.

Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що діти даного віку можуть розуміти причини деяких простих явищ і здатні до елементарних логічних міркувань тоді, якщо завдання спираються на спостереження або практичну діяльність. На цьому наголошував В. Сухомлинський: «Дитина мислить образами. Це означає, що, слухаючи розповідь вихователя про подорож краплинки води, вона має у своїй уяві й сріблясті хвилі вранішнього туману, і темну хмару, і гуркіт грому, і весняний дощ. Що яскравіше в її уявленні ці картинки, то глибше осмислює вона закономірності природи». [37]

У програмі «Українське дошкілля» написано, що розвиток сприймання предметів у цьому віці залежить від умов сенсорного розвитку, зокрема використання в роботі з дітьми геометричних вкладок, пірамідок, які дають змогу співвідносити предмети із заданими зразками, здійснювати вибір за кольором, формою, величиною. До трьох років завершується підготовчий етап сенсорного розвитку і в подальшому починається організація систематичного засвоєння нею сенсорної культури. [34, с.43-44]

У дітей молодшого дошкільного віку активізується пізнання довколишнього світу всіма органами чуття і на основі цього засвоєння ними сенсорних характеристик предметів і явищ (основних кольорів та їх відтінків; форми: куля, куб, круг, квадрат; розвиток слухової уваги, розпізнавання звуків у природі – спів пташок, дзюрчання струмка, побутових – скрипіт дверей, стукіт молотка; смак: солодкий, гіркий, солоний; дотик: приємний, неприємний, ніжний; теплий, холодний, мокрий, сухий, твердий, м'який, гладенький тощо; дрібної моторики рук у контексті сенсорного розвитку: постукування пальцями по поверхні – визначення властивості матеріалу). [18, с. 36]

У віці п'яти років в дитини з'являється навичка посидючості, в неї продовжують розвиватися всі когнітивні процеси. Дитина може концентрувати увагу на декількох об'єктах, а також може обстежувати предмети, групувати, впізнавати їх і виділяти окремі деталі на об'єктах.

Діти старшого дошкільного віку починають формувати умовиводи, класифікувати, узагальнювати та аналізувати предмети, виділяти їх ознаки, можуть виконувати досить складні розумові дії, когнітивні процеси стають більш довірливими, діти можуть розмірковувати та втілювати свої задуми.

Як вказують у своєму дослідженні І. Карапузова, В. Коваль «Діти пізнають світ у грі, праці, на прогулянках, заняттях, у спілкуванні з дорослими й однолітками. Завдання дорослого – створювати умови для самостійного знаходження дітьми відповідей на власні запитання «чому» і «як». [11]

За Т. Поніманською, дослідницька діяльність ґрунтується на «складанні педагогом і пропонуванні дітям проблемних завдань для пошуку рішення. Діти мають сприйняти вказану вихователем або самостійно визначену проблему, усвідомити її умови, спланувати етапи і засоби вирішення, проаналізувати успішність роботи на кожному етапі. Дослідницьке завдання вони розв'язують самостійно, а педагог лише коригує, за потреби, їхні дії». [31]

Педагогічні впливи формування дослідницької компетентності такі: підготовлене сенсорно-пізнавальне середовище / інтерактивне предметно-ігрове

поле для активної діяльності дитини (стане передумовою формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення дитини до пізнавальної діяльності); пізнавальна діяльність дитини в середовищі (має відбуватися в поєднанні різних видів дитячої активності); різні форми активності дитини: спільне коло, індивідуально-групова, самостійна; отримання дитиною і збагачення пізнавального досвіду (акцентувати увагу на ігровому підході, який забезпечує ефективну організацію взаємодії дітей і педагога, продуктивні форми їхнього спілкування з властивими їм елементами змагання, безпосередності, інтересу); освітній результат: сформованість дослідницької компетентності. [28]

Пошуково-дослідницька діяльність сприяє створенню активної пізнавальної діяльності в дітей, збагачує, урізноманітнює педагогічний процес; її елементи органічно переплітаються з іншими видами дитячої діяльності. Спираючись на базові завдання дітей з різних ліній розвитку, пошуково-дослідницька діяльність поглиблює весь процес розвитку дитини, формує системні та глибокі знання про навколишній світ у взаємозв'язках і залежностях. Пошуково-дослідницька діяльність найближче підводить дитину до проблеми, а винагородою за активність та допитливість малюків є їх самостійні відкриття у світі природи. Дитяча зацікавленість, бажання до пізнання дає змогу формувати особистісні якості, зокрема сприяє формуванню здатності прогнозувати результати власної діяльності та поведінки. [32]

На думку О. Гаврило, «організація дослідницької діяльності у закладах дошкільної освіти має враховувати вікові можливості дітей та реалізовуватися з дотриманням таких етапів: етап виявлення проблеми (протиріччя) та усвідомлення її (його) змісту; етап застосування відомих дітям знань і способів діяльності для вирішення проблеми (подолання протиріччя); етап формулювання припущення або висунення гіпотези щодо способу чи результату розв'язання проблеми (подолання протиріччя); етап послідовного виконання дій з виявлення істинності чи хибності висунутого припущення (сформульованої гіпотези); етап формулювання висновків на основі отриманих даних». [8]

Дошкільник отримує величезний досвід протягом свого навчання та розвитку в ЗДО і звичайно ж це сприяє у результаті вихованню всебічно розвиненої особистості, а саме: розвитку дослідницьких умінь, самостійності, дослідницьким здібностям, усвідомленню різних форм діяльності, цілеспрямованості, ініціативності тощо, а також формуються практичні та інтелектуальні дії, розвиваються різні центри головного мозку.

Базовий компонент рекомендує щодо розвитку дослідницьких навичок дитини:

- використання у взаємодії з дитиною різноманітних інтелектуальних ігор (лабіринти, конструктори, кубики, мозаїки, ЛЕГО), іграшок, книжок пізнавального змісту (дитячі енциклопедії, художні твори, словники);
- спільне розв’язання вправ, ігор, завдань, запитань математичного змісту під час прогулянок і спостережень у природі, пізнавальних розмов та бесід з дитиною;
- організація та планування часу для спільних сімейних справ, життєдіяльності родини у вихідні / святкові дні: проведення спільних ігор і розваг, вікторин логіко-математичного змісту;
- проведення елементарних дослідів та експериментів з матеріалами та речовинами із залученням дитини до коментування процесу дослідження та до спільного аналізу його результатів. [28, с.12]

О. Савенков зазначив, що дитяча потреба у пошуковій активності обумовлена біологічно. Постійна дослідницька діяльність дитини – нормальний, природний її стан. Дитина налаштована на пізнання світу, саме це внутрішнє бажання породжує дослідницьку поведінку. У сучасному динамічному світі принципово важливо, щоб психічний розвиток дитини вже на ранніх етапах формувався як процес саморозвитку. [36, с. 5-7].

Тему дослідницької діяльності на сучасному етапі стрімко розвиває STREAM-освіта. STREAM – це спеціально організований процес

цілеспрямованого формування особистості, становлення та розвитку духовної сутності в єдності з оволодінням науковими знаннями та вміннями з метою формування культури інженерного мислення. [21, с. 25]

Під змістом STREAM-освіти дошкільників будемо розуміти сукупність суспільних і культурних практик діяльності, які засвоюються конкретною дитиною і, заломлюючись певним чином через її внутрішній світ, стають суб'єктивними, оволодіння якими здійснюється шляхом засвоєння соціально значущої системи знань, засобів діяльності та методів мислення. [21, с.13] Дошкільнику необхідно розвивати активно сенсорну систему, яка дорівнює вислову «бачу, відчуваю, чую, граю, творю». За допомогою інтеграції цих процесів дитина:

- 1) адекватно сприймає навколишній світ, виступаючи для себе як дослідник і при цьому задіюються мислення і творча уява;
- 2) суттєво розширює своє уявлення про навколишнє середовище, краще усвідомлює свої переживання та почуття;
- 3) активує системи мовлення, пам'яті і уваги через спосіб зображення форми предмета;
- 4) у процесі творчо-ігрової діяльності і фізичної активності розвиває фантазію та зв'язне мовлення;
- 5) визначає свою готовність створювати ліплення, малюнок, конструкцію, аплікацію, переживає радість творчості та творчо проявляє себе на всіх етапах продуктивної діяльності.

Розвиток дослідницької компетентності також тісно переплітається з ігровою діяльністю.

«Ігрова діяльність дошкільників посідає особливе місце у системі організованих освітніх впливів, оскільки ігрова діяльність є провідною впродовж усього дошкільного періоду. Ігрова діяльність дошкільників – основа для виникнення інших специфічних типів дитячої діяльності, які пізніше

відокремлюються від гри і набувають самостійного значення, наприклад, праця, навчання, художня творчість та експериментування». [12]

Діти є суб'єктами ігрової діяльності, її активними творцями. Під час ігор діти фантазують, прогножуючи розвиток відомого їм процесу чи явища як ігрового сюжету. Оскільки в грі задіяні уява, мислення та мова, то вона сприяє розвитку символічної функції мислення, що є важливою умовою розвитку таких інтелектуальних здібностей, як: швидкість, гнучкість мислення; здатність варіювати засоби розв'язання завдання, продукувати оригінальні ідеї. [22, с. 18]

Пошукові дії дітей дошкільного віку сприятливо впливають на розвиток вміння визначати властивості та стани предметів (холодний - теплий; літає – плаває; перехід води у пару тощо). [32]

Отже, гра є для дитини не тільки як засіб розваги, але й як засіб інтелектуального розвитку, соціалізації в суспільстві та пізнання світу. В грі дитина дізнається про різні явища в природі, а якщо атмосфера навколо дошкільника є позитивною, то це сприяє активізації інтересу.

Для формування дослідницької компетентності в ігровій діяльності можна використовувати ігри-експериментування, які належать до самодіяльних вільних ігор, інтелектуальні ігри – ігри, організовані дорослими з метою організації дозвілля. [2]

Н. Лисенко, Н. Кирста головним атрибутом таких ігор вважають їх зміст. Вони наголошують, що саме він сприяє привертанню уваги дітей до різних сфер навколишньої дійсності, до соціуму, до флори та фауни. Крім того від доцільності підібраних матеріалів залежить емоційне ставлення маленьких дослідників до набутого досвіду. [25, с. 120-125].

Авторами Державного стандарту виокремено форми, методи, засоби освітньої діяльності з розвитку ігрової компетентності дитини та представлено у переліку Абетки засобів, серед них: арт-гра, активна ігрова година, аналіз життєвих ситуацій, бесіда, вікторина, візитки ігор, вітрина ігор, день без іграшок, день професій, дії з реальними предметами, екскурсія, ігрове завдання, ігрове

коло, ігрові вправи, ігрові гостини, ігро-глобус, ігровий вікенд, ігротека, імпрровізація, індивідуальне ігрове завдання, колективне сюжетно-складання гри, конструювання, лотерея ігрова, майстерня іграшок, моделювання гри, мультібус ігор, печка-куча (у перекладі з японської «балаканина»), приклад, проблемна ситуація, ранкові зустрічі, польові діалоги, уявні ігрові ситуації, фабрика ігор, хвилинки правил. [14]

Завдання батьків і вихователів закладу дошкільної освіти в організації ігрової діяльності полягає в тому, щоб навчити дітей самостійно діяти в грі, підтримувати їх ініціативність, активність, творчі ідеї. Потрібно враховувати, що джерелом дитячої гри є життєвий досвід дітей, зокрема, ігровий. Самостійна, ініціативна діяльність дитини спрямована на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) зумовлена необхідністю розв'язання пізнавальних завдань, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях [39, с. 10].

Таким чином, підсумовуючи все вищесказане, можна сказати про те, що дослідницька компетентність є важливим процесом в розвитку розумової діяльності дитини, становлення її як особистості, а ігрова діяльність є однією із головних сходинок розвитку дослідницької компетентності, що в першу чергу, відображається на стані дитини, зазвичай позитивному, а також на пізнавальному інтересі, адже зазвичай дитині цікаво досліджувати світ. Але тільки правильне керівництво дорослих і правильні педагогічні умови можуть стимулювати дослідницьку діяльність дитини.

1.2. Значення і розвиток дослідницької компетентності дошкільників

У дослідницькій діяльності дитина використовує різні аналізатори, що дозволяє їй у разі потреби побачити, доторкнутися, визначити смак, понюхати чи почути об'єкт, який її зацікавив. Це збагачує її життєвий досвід, сприяє

поглибленню знань про природу та бажанню передати їх у процесі спілкування іншим. [41]

У ранньому віці дошкільник проявляє так дослідницьку компетентність:

- досліджує об'єкти навколо себе за допомогою зору, слуху, дотику, смаку;
- методом спроб і помилок досліджує предмети й іграшки (пірамідка, вкладиші тощо);
- охоче, але впродовж короткого проміжку часу розглядає предмети й об'єкти довкілля;
- вміє рухатися за вказівкою дорослого (у напрямку до конкретного об'єкта);
- помічає лише одну (найяскравішу) ознаку предмета;
- вибирає предмет із заданою властивістю із двох;
- розрізняє на смак знайомі овочі, фрукти, ягоди;
- задовольняє пізнавальний інтерес самостійно або з допомогою дорослого;
- робить невеликі власні відкриття щодо об'єктів пізнання;
- може виконати прості доручення дорослого стосовно розміщення предметів у просторі (візьми в руки; поклади в коробку, біля коробки, на стілець тощо). [33]

Прагнення до пізнання пронизує всі сфери життєдіяльності дитини раннього віку. Малюк порівнює, підбирає, вдивляється, намагається діяти, помиляється, за допомогою дорослого виправляє помилки, збагачуючи свої життєві враження, особистий досвід. Трирічний малюк здатний експериментувати та фантазувати подумки, використовувати предмети-замінники, в ньому формується внутрішній план мислення, зароджується

фантазія, з'являється безліч запитань. Наприкінці раннього віку ознайомлення з навколишнім набуває яскравого пізнавального характеру. [35]

Тобто дитина, спостерігаючи за демонстрацією дослідів і відтворюючи ці досліди, відчуває себе першовідкривачем світу. Адже саме дітям раннього віку властива орієнтація на пізнання всього навкруги та експериментування з різними предметами та явищами.

За свідченням, Г. Смольниковой, 3-4 річний малюк, може уникнути від опіки певних обставин, міркує про різні предмети і явища, які на даний момент не діють на органи чуття (як це було у ранньому віку). Малюк намагається певним чином упорядкувати й пояснити собі навколишній світ, пізнати його, побачити певні причинно-наслідкові зв'язки та закономірності. Так починається формування пізнавальних потреб, інтересів та мети пізнавальної діяльності. Пізнавальні потреби при цьому здебільшого зумовлені новими враженнями, а потреба досліджувати виникає ситуативно. [38]

Отже, можна сказати, що дошкільник у результаті дуже активної взаємодії з навколишнім середовищем набагато більше розширює власний світогляд. А та інформація, яку дитина отримує з різних джерел, формує зацікавленість дошкільника до світу та спостережливість до нього.

За програмою «Українське дошкілля» у дитини розвивається інтерес до нового, незнайомого, до понять, незрозумілих слів. Розвивається мисленева діяльність в результаті чого, дитина може розповідати невеликі казки, переказувати невеликі твори, розповідати про події з власного життя. Велике значення відіграють дидактичні та рухливі ігри, що розвивають пізнавальну сферу дитини. [34]

Прослідковуючи за різними дослідженнями, щодо дослідницької компетентності у дошкільників раннього віку, то виявляється, що діти в основному мають уявлення:

1. Про природні явища (вода, вітер, сонце, снігопад; ігри типу «Впіймай вітер», «Злови сніжинку» тощо).

2. Про способи щодо дослідження предметів, об'єктів.
3. Про різноманітні матеріали (дерево, папір, пісок).
4. Про навколишній світ.
5. Про світ рослин (назви рослин, способи вирощування, наприклад, з насіння або цибулини).

За Козубовською і Товканець розвиток дослідницької активності дошкільників ефективно відбувається в процесі створення проблемних ситуацій, зокрема: ситуації, що стимулюють дослідницьку активність на основі розвитку інтересу до вирішення проблеми за допомогою експериментування; ситуації освоєння дослідницьких умінь і розвитку дослідницької активності в процесі накопичення досвіду самостійного експериментування; ситуації розвитку дослідницької активності в процесі індивідуальної і взаємної перевірки та оцінки дошкільниками результатів експериментування; ситуації розвитку дослідницької активності в умовах спільного обговорення результатів експериментування, колективного пошуку і висунення перспектив подальшого дослідження. [17]

Також можна прослідкувати, що коли дитина дуже маленька, то її приваблюють яскраві об'єкти. Потім досліджуючи світ, дитину цікавить не тільки процес експериментування, а й результат того, що вона розкрила нового.

Дослідники вказують на те, що дошкільник може щось порівнювати, наприклад, ця іграшка по розміру більша, ніж інша, також він може робити припущення та висновки, а коли розглядає об'єкти, то звертає свою увагу саме на їх маленькі деталі.

Однією з особливостей дітей 4 років є допитливість. Дітям цікаво все, що їх оточує і відбувається навколо. Тому головною ознакою розвитку мови в цьому віці є питальна конструкція «Чому? Як? Навіщо? Що буде, якщо?». При цьому дорослим важливо пам'ятати, що кожне запитання потребує відповіді, але

максимально зрозумілої і лаконічної, адже дітям нецікаво вислуховувати довгі пояснення. [33]

У процесі пізнавальної діяльності, сприйняття предметів, обстеження, узагальнення дитина застосовує слова, які характеризують властивості предметів, символи, схеми, що відображають приховані зв'язки між предметами та явищами. Відбувається розвиток мисленнєвих процесів. Розвиток словеснологічного мислення сприяє формуванню умінь дітей робити елементарні висновки. Результатом розвитку мислення є те, що накопичення уявлень про світ вибудовується в цілісну систему знань. [2]

Спираючись на Базовий компонент дошкільної освіти дитина в дослідницькій компетентності проявляє такі навички: встановлює залежності між числами натурального ряду, величинами, просторовими ознаками; володіє основними одиницями вимірювання часу, величини. Здатна спрямовувати сенсорні процеси відчуття, сприйняття, увагу на пізнання об'єктів довкілля; диференціювати сенсорні еталони за ознаками форми, величини, кольору, просторового розташування; здатна за допомогою власної сенсорної системи досліджувати предмети й об'єкти дійсного світу, виявляти в них спільне і відмінне; використовувати раціональні прийоми порівняння, набуті у процесі взаємодії з дорослими і однолітками; доцільно, усвідомлено використовувати елементарні математичні знання в знайомих та нових пізнавальних ситуаціях; знаходити різні варіанти розв'язання логіко-математичних завдань; аналізувати, узагальнювати, класифікувати, групувати предмети, об'єкти за ознаками форми, величини, кількості, кольору, здійснювати серіацію, елементарне кодування властивостей та якостей предметів, об'єктів за допомогою символічних позначень; самостійно виправляти помилки, оцінювати результати власної роботи, наполегливо досягати кінцевої мети у розв'язанні пошуково-дослідницьких завдань. [2, с.11]

Формування емоційно-ціннісного ставлення відбувається через демонстрацію педагогом та іншими дорослими: [33, с.11]

- інтересу до цікавих завдань, пов'язаних з інтелектуальним напруженням, коли дитина досягає результатів власної і колективної предметно-практичної діяльності;
- яскравих позитивних емоцій, коли дитина цікавиться процесом дослідницького пошуку – як у спеціально створених проблемних ситуаціях, так і у вільній діяльності;
- позитивного емоційно-ціннісного ставлення до дидактичного матеріалу; - задоволення від успіхів дітей у розв'язанні інтелектуальних труднощів.

Деякі вчені дають можливість визначити загальну логіку розвитку дослідницької активності у дитячому віці: [17]

1) На ранніх етапах розвитку дитини дослідницька активність проявляється у формі мимовільної уваги, орієнтовно-дослідницької діяльності і становить передумову інтуїтивного розуміння і мимовільного запам'ятовування.

2) У дітей 3-5 років розвивається допитливість до всього нового, що виражається в самостійній постановці питань і проблем по відношенню до невідомого. Розвиток дослідницької активності відбувається як пошук відповідей на виникаючі питання, проблеми.

3) У 5-6 років починає розвиватися вибірковість дослідницької активності, проявляється інтерес не тільки до широкого пізнання і дослідження, але і до вузького, конкретного класу проблем, які починають особливо цікавити дитину. Дослідницька активність у цей період забезпечує постійну відкритість дитини новому, виражається в пошуку протиріч, у власній постановці нових питань і проблем. При цьому часто невдача породжує проблему і ще більше актуалізує дослідницьку активність дитини.

Але для того аби дитина активно досліджувала навколишнє середовище і мала до цього стійкий інтерес, необхідно урізноманітнити оточуючу дитині предметну сферу, надавати свободу для її маленьких відкриттів

(предметноманіпулятивна гра), резерву вільного часу і місця, де дитина може спокійно гратися.

Г. Смольникова пропонує розглянути основні прояви дослідницького інтересу саме старших дошкільнят: [38]

- надання переваги певному виду діяльності;
- виникнення запитань пізнавального характеру;
- бажання поповнити знання про предмети, явища навколишньої дійсності;
- намагання робити висновки з власних спостережень;
- реагування дитини на успіх чи невдачу в діяльності;
- увага, зосередженість у процесі діяльності;
- бажання залучити інших дітей до улюбленої справи, поділитися з ними результатами своїх спостережень;
- зовнішні прояви (інтонація, міміка, жести);
- прагнення самостійно включитися в діяльність, яка зацікавила.

Не менш важливою є елементарна пошукова діяльність, як форма ознайомлення дітей з природою, забезпечує найбільш високий ступінь активності самодіяльності дітей. Вона дозволяє сформуванню у дітей уявлення про явища природи, виявити їх причини і взаємозв'язки. Дослід визначається як спосіб матеріального впливу людини на об'єкт з метою вивчення цього об'єкта, пізнання його властивостей. Отже, це спостереження за спеціально створених умов. Проведенню дослідів з дошкільниками надавали великого значення Є. Водовозова, Є. Тихєєва, вважаючи, що в процесі проведення дослідів діти повинні спостерігати, діяти, мислити, робити самостійні висновки. За сучасних умов, коли великого значення надається розвитку пізнавальної активності, вихованню прагнення до здобуття нових знань, проведенню дослідів повинно бути приділено значну увагу. [32]

Не забуваємо й про досліди. Досліди – це важливий шлях пізнання. Цінність їх полягає в тому, що для власної діяльності діти не отримують готових знань від педагога. Досліджуючи те чи інше явище, дитина отримує знання у певній логічній послідовності. Простежимо зміст роботи вихователя на прикладі ознайомлення дітей з водою. Так, вода, винесена на мороз, спочатку вкривається кіркою, шматочками льоду, а потім стає льодом; лід, коли його підігрівати, стає холодною водою, потім теплою, гарячою і парою; пару охолоджують, вона стікає на холодному предметі й знову стає водою. У дітей формуються чіткі усвідомлені уявлення: вода і лід – одні й ті самі речовини, які змінюються залежно від умов. Кожна з них при цьому має особливості: лід – твердий, крихкий, його можна порубати, він займає певний об'єм; вода – рідина, не має сталої форми, набуває такої, в якій посудині знаходиться. [24]

Вчені виділяють такі види дослідницької діяльності дошкільників:

1) Діяльність, яка є спланованою та організованою заздалегідь батьками або вихователем. Це допомагає дитині навчитися алгоритмам дій у різних ситуаціях, які є проблемними. Результати виходять такими, якими їх запланували дорослі, при цьому помилок не відбувається з боку дитини також. Але ця діяльність має великий мінус, а саме дошкільник не шукає самостійно нові рішення і тому це має негативний вплив.

2) Діяльність, в якій дитина сама проявляє свою активність, адже вона сама ставить собі ціль і намагається знайти шляхи досягнення цієї цілі. Ця діяльність має дуже позитивний ефект на дошкільника, а саме розвиває творче мислення, креативність і розвиває самостійність.

Задля цього педагоги використовують різноманітні вправи, ігри, такі як «Знайди відповідну фігурку», «Склади будиночок», «Я знаю», «Вилучи зайве» тощо.

Особливо важливе значення мають будівельно-конструкційні ігри, які, як відзначає Т.Поніманська, суттєво розвивають розумові здібності дошкільників: вміння цілеспрямовано розглядати предмети і споруди, уявно ділити їх на

частини, порівнювати, бачити спільне і відмінне, робити висновки й узагальнення, виокремлювати основні елементи конструкції, від яких залежить розміщення інших [31, с. 350].

Важливими є й принципи для процесу розвитку дослідницької компетентності дошкільників такі як: принцип опори на актуальні інтереси дітей старшого дошкільного віку, створення «дослідницького простору» в групі дитячого садка, активізує експериментування і пошукову діяльність старших дошкільників; принцип створення «проблемного поля» в експериментуванні, проблемного діалогу вихователя з дітьми і створення перспективи руху старших дошкільників до вирішення нових завдань і освоєння дослідних умінь; принцип безперервності дослідницької діяльності дошкільників, який передбачає продовження дитячого експериментування з об'єктами в умовах сім'ї і взаємодії дітей з батьками; принцип дозування експериментальної діяльності з урахуванням рівня дослідницької активності старших дошкільників; принцип поєднання індивідуальних, групових і колективних форм організації експериментування, об'єднання дітей у дослідні міні-проекти, з урахуванням спрямованості їх інтересів; принцип партнерського співробітництва і взаємодії дорослих (педагогів, батьків) і дітей в експериментуванні, об'єднання дітей і дорослих на спільній дослідницькій основі; принцип педагогічної підтримки і заходи допомоги дошкільникам і забезпечення переживання дітьми успіху від досягнень в експериментуванні (радісті відкриття). [17]

Без належної підтримки природна дитяча допитливість, за дослідженням І. Литвиненко, починає згасати вже на п'ятому році життя. Але ж відомо, що п'ятий рік життя – це вік «чомучок», а психоаналітики пов'язують цей вік з латентною стадією психосексуального розвитку, дуже сприятливою для навчання. У неї виникло в зв'язку з цим запитання: чому діти не виявляють належного інтересу до пропонованого матеріалу. У цього феномена багато причин. На її думку, головні з них такі: [26] сприймаючи інформацію, діти

здебільшого користуються тільки одним або двома сенсорними каналами, тобто вони або пасивно слухають, або сприймають матеріал тільки зором;

- вихователі самі ставлять дітям запитання;
- діти не володіють пізнавальними діями;
- примушування дітей до навчання, ігнорування того, що «навчання має бути для них забавою».

Слід підкреслити, що освітній процес розвитку дослідницької активності старших дошкільників необхідно будувати на основі взаємодії особистісно-орієнтовного характеру. Він розкриває гуманістичний погляд на дитину, допомагає дошкільникові проявити здібності, адаптуватись у сучасному динамічному суспільстві. Особистісно-орієнтовний підхід забезпечує і підтримує процеси самопізнання, самореалізації особистості дитини, розвиває її неповторну індивідуальність, суб'єктні якості, допомагає «створити себе». Дитина отримує можливість розвиватися відповідним темпом, залежно від здібностей і потреб, стаючи при цьому суб'єктом освітнього процесу. Даний підхід заснований на наступних принципах: самоактуалізації, індивідуалізації, суб'єктності, вибору, творчості, успіху, довіри та підтримки. Технологічний арсенал особистісно-орієнтовного підходу становить методи і прийоми, що відповідають наступним вимогам: діалогічності, діяльнісно-творчого характеру, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку дитини, надання дошкільнику необхідного простору, свободи для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і способів навчання та поведінки. [17] Завдання пізнавально-дослідницької діяльності: [1]

- допомогти дітям правильно орієнтуватися у формуванні активності пізнавальних інтересів в ознайомленні з природою;
- сприяти формуванню колективної думки і критичної оцінки щодо фактів негативного ставлення до природи;

- формувати практичні уміння та навички активної пізнавальної діяльності, моральні якості, які виховуються в умовах колективних видів діяльності.

Узагальнюючи інформацію подану вище, можна дійти таких висновків: дослідницька компетентність має величезне значення для розвитку дитини, адже таким чином, вона намагається шукати знання самостійно або з правильною допомогою дорослих.

Використання дидактичних ігор, вправ, дитячого експериментування, спостережень є сприятливим підґрунтям для активного розвитку дослідницької компетентності дітей дошкільного віку. Важливим є й наскільки кількісною й якісною є інформація, яка подається дитині, адже це повинно відповідати індивідуальним і віковим особливостям дошкільників. Принципи, методи виховання, обладнання та місця для ігор повинні бути правильно підібраними і створювати лише комфортну атмосферу для розвитку дослідницької компетентності дітей.

1.3. Ігрова діяльність як основний вид діяльності дитини дошкільного віку

Величезну роль у вихованні та розвитку дитини будь-якого дошкільного віку відіграє саме гра – основний вид діяльності. Вона є ефективним засобом формування саме особистості дошкільника, у грі реалізуються його погляди на світ і морально-вольові якості. Вона також викликає суттєві зміни психіки в дошкільному віці.

В «Енциклопедії освіти» зазначено, що ігрова діяльність дітей дошкільного віку є різновидом активної діяльності дітей дошкільного віку, що складає

основний зміст їхнього життя та є провідною діяльністю, тісно пов'язаною з подальшим навчаннями і працею [9, с. 327]

Велику увагу педагоги і психологи приділяють ігровій діяльності, оскільки вона виконує ряд важливих функцій у розвитку особистості людини. [15]

Гра як самостійна діяльність дітей виникає в процесі навчання і виховання дитини, сприяє набуттю вражень через її діяльність. Адже дитина у грі переживає хвилини натхнення та робить свої перші відкриття.

Також гра виявляється альтернативою реальності для дошкільника, яка використовується для корекції його стану та поведінки. Проте звичайно основна функція гри – розвиваюча: вона підвищує інтелектуальні здібності, сприяє сенсорному сприйняттю світу, дослідницькій діяльності та емоційному благополуччю дитини.

У грі розвивається уява і фантазія дошкільника, а це значить, що створюється основа для формування ініціативної, допитливої особистості.

Гра сприяє формуванню спілкування з однолітками, а також довільної поведінки дитини. Механізм контролю поведінки – виконання правил – формується саме в грі, а потім дитина впроваджує це в інших видах діяльності. Добровільність передбачає модель поведінки, якої дитина дотримується і контролює. Зразком у грі є не моральні норми чи інші вимоги дорослих, а образ іншої людини, чию поведінку дитина наслідує. [30]

Головним є те, що гра стимулює розвиток усіх пізнавальних процесів дитини. Виконання ігрових дій і правил вимагає від дитини зосередженості, що покращує її мимовільну і довільну увагу. Усвідомлена мета запам'ятати щось раніше і найлегше виділяється дитиною саме в грі. Діти дошкільного віку більше запам'ятовують в умовах гри, ніж за прямого завдання дорослого, тому всі мнемічні процеси інтенсивно розвиваються в ігровій діяльності. Гра передбачає дії дитини в уявній ситуації та використання предметів, а отже, сприяє розвитку репродуктивної та продуктивної уяви. Ігрова діяльність продовжується в процесі обміну інформацією між її учасниками, що визначає її важливість для мови. [3]

Тобто, у процесі гри відбувається формування та розвиток усіх сторін дитини, як особистості. А також, гра сприяє значним змінам у психічній сфері дитини, які забезпечують перехід на нову, найвищу стадію розвитку.

Багато дослідників стверджують, що на першому етапі ігрової діяльності дітей повинні формуватися необхідні знання про навколишню дійсність. Педагог вчить їх виконувати ігрові дії з предметами, встановлювати рольові відносини, розвивати сюжет гри й ігровий задум.

Кожна гра має свої правила, і в цьому полягає постійна потреба дитини відмовлятися від миттєвих бажань на користь виконання тієї ігрової ролі, яку він прийняв. Важливе значення має мотивація ігрової діяльності, оскільки виконання емоційно привабливої ігрової ролі стимулююче впливає на виконання відповідних ігрових дій та є орієнтиром, з яким дитина самостійно порівнює і контролює свої дії.

Вважається, що гра є «супутником дитинства», а у ранньому дошкільному віці вона є провідною діяльністю.

У дітей раннього віку дії з предметами стають все більш цілеспрямованішими, розвиваються інтенсивно ігрові вміння дитини і виникає сюжетно-відображувальна гра.

Вони тільки починають порівнювати властивості різних предметів, можуть знаходити щось спільне і відмінне. І тому саме дидактичні ігри підтримують в дітях інтерес до пізнання чогось нового, знаходити рішення та досліджувати.

Дидактичні ігри – це специфічна та змістовна для дітей діяльність. Даний вид гри застосовується у педагогічному процесі, вона має готовий ігровий матеріал, задум і правила (на відміну від сюжетно-рольових, які мають спонтанний характер). Дидактичні ігри мають ціль, тобто вона спрямовано отримання конкретного результату.

Дидактична гра як ігрова форма навчання – явище дуже складне. В дидактичній грі є відразу два початки: педагогічне, пізнавальне та ігрове, цікаве.

Таким чином, батько або вихователь є одночасно вчителем і гравцем, який навчає дітей і грає з ними, а діти вчаться через гру.

Т. Поніманська підкреслює цінність таких засобів (навчальних) дошкільної освіти. Водночас авторка їх більшою мірою класифікує до ігор, які спрямовані на виховання жаги до нових фактів, інформацій з навколишньої дійсності. Вона вказує на той факт, що дидактичні ігри сприяють виникненню у дітей пізнавальної активності, розширенню кола інтересів до світу, міри зацікавленості до певних сторін об'єктивної дійсності. Вони є засобом вдосконалення загальних здібностей, стратегій, шляхів здійснення інтелектуальної діяльності. [31, с. 358]

Гра повинна дитині давати можливість застосовувати на практиці те, що їй добре знайоме і спонукати до засвоєння нового. Серед дидактичних ігор можна виділити:

1) ігри, що виражають у вчинках та діях волю якості особистості, розвиток гуманних, етичних відносин.

2) ігри, що сприяють сенсорному розвитку (слухове сприйняття, сприйняття кольору, форми, якостей, величини). [5]

За програмою «Українське дошкілля» у ранньому дошкільному віці для формування дослідницької компетентності рекомендується використовувати ігри з водою, піском, глиною, адже це дає можливість дитині ознайомитися з властивостями цих природних матеріалів та їх характеристиками. Такі ігри заохочують до подальшої дослідницької діяльності та пізнання за допомогою зорового та дотикового аналізаторів.

Також діти даного віку проявляють дослідницьку компетентність в конструкторсько-будівельних іграх. Таким чином вони закріплюють сенсорні характеристики матеріалів, які діти використовують під час ігор і в них ще більше з'являється заохочення до експериментування з ними.

Одне з головних новоутворень дитини дошкільного віку – символічна функція свідомості. У ранньому дитинстві у дитини відбувається розуміння того, що одні предмети можуть замінювати іншими.

Для молодших дошкільнят актуальними є сюжетно-рольові ігри, коли дитина ще не виділяє і не усвідомлює якості навколишніх предметів.

Р. І. Жуковська дає визначення поняття сюжет сюжетно-рольовій грі, визначаючи, сюжет - тобто дійсність, яку відображають діти в своїх іграх. Зазвичай вони відтворюють добре знайомі сцени з сімейного побуту та трудової діяльності. При цьому спостерігаються суттєві відмінності, що залежать від кожного дошкільного віку, якому властиво відтворювати різні сторони дійсності всередині того самого сюжету (від зосередження на виконанні дії до відображення складних соціальних відносин). [13]

Дитина обирає певну роль, зображуючи маму, тата, виховательку дитячого садка, і точно повторює характерні пози, жести, міміку, мову. Сюжетно-рольова гра свідчить про новий ступінь у розумовому розвитку дитини.

У конструкторсько-будівельних іграх діти намагаються правильно використовувати та називати матеріали, з якими вони граються. Та дорослому необхідно заохочувати дитину до різних експериментів та вигадувань.

Для дітей раннього та молодшого дошкільного віку важливим є ігровий задум. Ігровий задум є ігровою ситуацією, в яку вводиться дитина, в якій вона адекватно себе сприймає, приймаючи всі правила. У всіх випадках задум гри реалізується в ігрових діях, що пропонуються дитині, щоб гра відбулася. І саме дорослий виступає організатором гри. Так, спрямовуючи гру, він здатний подолати труднощі, що виникають у процесі гри, а також дати оцінку дій дитини. [10]

В потребі і бажанні грати необхідно використовувати і спрямовувати дошкільника на вирішення певних педагогічних завдань. Виховним засобом гра стає тоді, коли вона інтегрована в цілісний педагогічний процес.

Вихователь створює ігрову ситуацію, втілює її у будь-який сюжет або образ, оскільки завдяки цьому відбувається цілісне сприйняття гри (це надзвичайно важливо для розвитку у дитини вміння будувати сюжет гри і створювати задум). У цій віковій групі також найбільш необхідними

залишаються сюжетні ігри, але найціннішим у цьому віці стає спілкування з партнером по грі - однолітком. У сценаріях для таких ігор розширено діапазон ролей, які діти можуть обирати. [29]

Керуючи грою, організовуючи життєдіяльність дітей у грі, педагог формує у дитини нові знання, уміння та навички, здійснює розумовий розвиток дошкільника, оцінює діяльність відповідно до особливостей дітей, забезпечує захист життя і здоров'я, стосується всіх сторін розвитку дитини: почуттів, свідомості, волі і поведінки в цілому.

На основі цього розроблено основні принципи правильно організованої ігрової діяльності: [23]

1. Гра повинна відповідати індивідуальним особливостям дитини (фізичному розвитку, вмінням, навичкам, знанням про навколишній світ, їх можливостям у пізнанні нового), які дитина може виявити у грі;
2. При виборі гри враховується емоційний стан дитини наразі;
3. Вводячи дитину в ігрову діяльність необхідно передбачити сімейний стан дитини (повна, неповна сім'я, конфлікти);
4. Гра має бути доступна дітям, проста та зрозуміла;
5. Дати дітям можливість активно проявити себе, починаючи з підготовки до гри, у процесі та в ході обговорення її результатів;
6. Цікава та емоційна гра значно посилює пізнавальний інтерес;
7. Ігрова діяльність має відображати єдність мети для гравців;
8. Для присутності результативності необхідне відображення усвідомлення підсумків ігрових дій як продуктивну творчу діяльність гравця та команди.

Педагог у грі бере участь як гравець-партнер, головною його метою якого є правильно використовувати час, виділений протягом дня на ігрову діяльність, всіляко заохочуючи дітей до самостійних ігор, беручи участь у них та допомагаючи дітям освоїти нові способи гри.

Якщо на попередньому віковому етапі дитина могла грати лише з певними предметами, що перебувають у її полі зору, то в середньому дошкільному віці вона здатна грати за попереднім задумом, і навіть підбирати відповідно до нього іграшки та предмети. Наприклад, дитина задумала побудувати з кубиків гараж, куди вона ставитиме машинку, а виїжджаючи з гаража, які вантажі машина буде перевозити і т. д. У грі є сюжет, вона тепер складається з низки пов'язаних між собою подій. Це стає можливим і завдяки розвитку уяви, фантазії, абстрактного мислення.

Л. Виготський писав: «У грі дитина завжди вище свого середнього віку, вище своєї звичайної повсякденної поведінки; вона в грі на голову вища за себе. Гра в конденсованому вигляді містить у собі, як у фокусі збільшувального скла, всі тенденції розвитку; дитина в грі ніби намагається зробити стрибок над рівнем своєї звичайної поведінки». [6]

В даному віці діти намагаються поводити себе за правилами, спілкуватися з однолітками, їх дуже сильно цікавлять сюжетно-рольові ігри з іншими дітьми. Вони здатні показувати рольову поведінку. Дорослим необхідно розширювати діапазон рольових дій дітей.

Діти середнього віку вчаться в конструкторсько-будівельних іграх створювати складніші конструкції, використовувати свій досвід, добирати матеріал для конструювання за якостями.

В дидактичних іграх вони ще закріплюють знання про тваринний і рослинний світ, вправляються в знаходженні відмінних та спільних ознак.

Щодо дітей старшого дошкільного віку, то саме в цьому віці в дошкільнят сюжетна гра досягає найвищого піку розвитку. Ігрові сюжети ускладнюються, дитина самостійно прагне планувати ігрові дії і організовувати різні види ігор.

В конструкторсько-будівельних іграх формуються вміння планувати просторове розміщення, виокремлювати частини та користуватися правильно різноманітними матеріалами.

У дидактичних іграх діти вчать класифікувати об'єкти, розвивають вміння складати з декількох частин одне та аналізувати.

В методичних рекомендаціях до оновленого Базового компоненту дошкільної освіти з метою розвитку ігрової компетентності дитини вихователям рекомендовано: збагачувати інформацію про різні ігрові ситуації та ігрові дії; організувати облік інтересів дітей групи (візуальний, змінний, як календар, щоб дитина чула запитання «що цікаво тобі сьогодні, як, з ким ти хочеш гратися»); щоденно вчити дітей гратися з іграшками, вводити нові іграшки та ретельно пояснювати, як ними грати; організовувати спостереження за іграми інших дошкільників; читати та обговорювати багато літературних творів; обговорювати мультфільми; розширювати тематику та збагачувати сюжети самодіяльних творчих ігор дітей; розігрувати казки; вигадувати спільно з дітьми сюжети казок і розігрувати їх; обігравати персонажі та взаємодію одне з одним; вчити дітей планувати та розвивати ігрові ситуації, узгоджувати свої дії з діями дітей; практикувати ігрові провокації (навмисна зміна перебігу гри, ігрової ситуації); формувати мобільне (змінюване) предметно-ігрове розвивальне середовище; спільно створювати простір ігрової діяльності — від добору іграшки для гри до побудови ігрового поля (обладнання магазину, халабуда, кімната для ляльки); тренувати дітей брати на себе роль та поєднувати уявні й реальні рольові дії; підкреслювати радість від активності та цікавої гри з усіма; перетворювати повсякденну гру у святкове дійство, яке міцно закарбовується в пам'яті завдяки піднесеному, емоційно-ігровому забарвленню; використовувати будь-яку можливість дітям відчувати успіх, повірити у власні сили; підтримувати атмосферу радості та емоційного благополуччя ігрової активності дітей як критеріїв якості психологічного мікроклімату дитячого колективу; заохочувати до вигадування в ігровій діяльності; спонукати розпочинати та завершувати гру (доводити гру до кінця); зацікавлювати, розширюючи сюжети ігор, завдяки наслідуванню створювати ситуації, коли дитина опановує ігровий простір та збагачує

варіативність видів ігор; створювати умови, коли дитина може самостійно розгортати сюжет гри, змінювати правила гри та контролювати їх дотримання. [2]

Отже, з усього вище сказаного, можна зробити висновок, що ігрова діяльність є невід'ємною частиною формування дослідницької компетентності. Адже саме гра є наскрізною ниткою розвитку дитини в будь-якому дошкільному віці. Дослідницькі вміння та навички, які є частково в кожному виді ігор дають величезну основу для пізнання дошкільникам світу та є важливими частинами реалізації та розвитку дитини в цілому. І цьому можуть допомогти саме дорослі, а саме ЗДО та родина. Головною умовою, яку вони повинні виконати – бути партнером в формуванні дослідницької компетентності та не вмішуватися повністю в ігрову діяльність дошкільника.

Висновки до розділу 1

Загалом проблема формування дослідницької компетентності у дітей є однією з актуальних у дошкільній освіті і розглядається з точки зору віку дітей, їх залучення до різних видів діяльності та індивідуальних здібностей. Саме в цій компетентності дитина використовує свої сенсорні еталони в пізнанні всього, що її оточує. Тому важливу роль у розвитку дослідницької компетентності відіграє навколишній світ, який допомагає формувати знання й уявлення.

Дослідники підкреслюють, що жага до нових знань і враження від інформації, які набула дитина є дуже важливими компонентами. Таке утворення тісно пов'язане з інтелектуальною діяльністю дошкільника і є одним із її чинників.

У дітей раннього дошкільного віку ця компетентність проявляється у вигляді споглядання на предмети їх форми та яскравість. У дітей молодшого дошкільного віку активізується пізнання навколишнього середовища органами

чуття і вони можуть вирізняти властивості об'єктів. У віці п'яти років в дитини продовжують розвиватися всі когнітивні процеси, а також вона може обстежувати предмети, групувати, впізнавати їх і виділяти окремі деталі. Діти старшого дошкільного віку починають класифікувати, узагальнювати та аналізувати предмети, виділяти їх ознаки, можуть виконувати досить складні розумові дії, когнітивні процеси стають більш довільними і вони активно вдосконалюють свої знання про оточуючий світ.

Динаміка розвитку дослідницької компетентності на всіх вікових етапах дошкільника прямо залежить від якості та кількості інформації і знань, які отримує дитина від дорослих. Завдання батьків і вихователів закладу дошкільної освіти в організації ігрової діяльності полягає в тому, щоб навчити дітей самостійно діяти в грі, підтримувати їх ініціативність, творчі ідеї, створювати для них правильне навчально-розвиваюче середовище, заохочувати дитину до нових знань.

Ігрова діяльність також є одним із головних компонентів формування дослідницької компетентності. В різних видах гри дитина отримує необхідні навички для пізнання навколишнього світу. В сюжетно-рольових, дидактичних, конструктивно-будівельних та іграх з водою, глиною тощо діти навчаються співпраці з іншими, розвивають увагу, пам'ять, логічне мислення, навчаються встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, класифікувати та узагальнювати предмети, порівнювати їх. Такі ігри утримують увагу дошкільнят, розвивають посидючість, а також діти набувають досвіду в грі, вдосконалюють вже сформовані навички. Також ігри розширюють діапазон пізнавальних інтересів і різних видів діяльності.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Організація експериментальної перевірки педагогічних умов рівня сформованості дослідницької компетентності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності

Експеримент був проведений протягом вересня-листопада 2023 р. у Замглайському ЗДО «Малятко» Ріпкинської селищної ради. У експерименті брали участь діти середнього і старшого дошкільного віку. У експериментальну групу входили 15 дітей, а в контрольну – 14.

На початку експерименту ми дали визначення виразу «Дослідницька діяльність». Дослідницька діяльність – вища форма самоосвітньої діяльності дитини.[32]

Виявлення рівня сформованості дослідницької компетентності дітей дошкільного віку здійснювалося в процесі констатувального етапу експерименту, *завданнями* якого були:

1. Розроблення критеріїв і показників сформованості дослідницької компетентності у дітей дошкільного віку.
2. Визначити педагогічні умови, необхідні для організації і проведення дослідницької діяльності дітей дошкільного віку.
3. Проведення діагностики, аналізу та узагальнення одержаних результатів.

4. Виявлення рівня сформованості дослідницької компетентності у дітей дошкільного віку.

5. Розширення діапазону форм і методів пошуково-дослідницької роботи, що сприятиме підвищенню інтересу дітей дошкільного віку до цієї роботи та підвищенню їх пізнавальної активності.

Педагогічними умовами організації і проведення дослідницької діяльності дітей дошкільного віку:

- розвивальне середовище (спеціально обладнана кімната, мінілабораторія, куточки природи, інтерактивні дошки тощо);
- матеріальна база для проведення дослідницької діяльності дітей дошкільного віку, яка відповідає віковим та індивідуальним особливостям дошкільників;
- фахівці (вихователі) обізнані у методах проведення дослідницької діяльності дітей дошкільного віку;
- методичні рекомендації по організації і проведенню дослідницької діяльності дошкільників;
- бажання дітей брати участь в дослідницькій діяльності

Спочатку було проведено педагогічне спостереження за схемою В. Котирла і С.Ладивіра для складання характеристик дітей. (Додаток А)

Метод педагогічного спостереження – організоване дослідження педагогічного процесу в природних умовах. Був вибраний метод опосередкованого одноразового спостереження без прямої участі педагога, що дало змогу фіксувати природну поведінку дітей. [7]

Метою спостереження був аналіз пізнавальної активності, допитливості та проявів довільної регуляції поведінки дітей старшого та середнього дошкільного віку.

Об'єктом спостереження були дії дітей старшого та середнього дошкільного віку під час ігрової діяльності.

В ході спостереження оцінювались також й інші критерії: оволодіння елементами ігрової діяльності, готовність до подолання труднощів і соціальна активність.

Метод бесіди застосовувався у ході дослідно-експериментальної роботи, з метою отримання додаткової інформації від дітей дошкільного віку та корегування, уточнення попередньо отриманої інформації шляхом анкетування. Було проведено бесіду за методикою М.Марусинець. (Додаток В)

Результати дослідження заносились до карти цифровими позначеннями відповідно до діагностичного рівня дитини.

Анкетування – метод збору інформації шляхом усного опитування респондентів та виконання ними дидактичних вправ.

У ході дослідження було здійснено анкетування вихователя групи щодо дітей старшого та середнього дошкільного віку – анкета «Виявлення рівня сформованості дослідницької компетентності у дітей дошкільного віку» – (Додаток Б).

Мета: виявлення рівня сформованості дослідницької компетентності у дітей старшого та середнього дошкільного віку .

Анкета складалась з семи запитань, на кожен з яких надавалось по три відповіді. За кожен варіант надавались бали. Опитування проводилося з вихователем групи. Треба було обрати найбільш прогнозований варіант дій дітей.

Під час анкетування було з'ясовано рівень сформованості дослідницької компетентності у дітей дошкільного віку.

Критерії і показники, які добиралися до рівня сформованості у дітей дошкільного віку сформованості дослідницької компетентності, висвітлені у таблиці 2.1

Таблиця 2.1

**Компоненти та критерії, показники і методичний інструментарій
дослідження сформованості у дітей дошкільного віку
дослідницької компетентності**

Компоненти та критерії	Показники	Методичні інструменти
Аксіологічний компонент критерії: цінності взаємодії	- ціннісне ставлення до гри; - ціннісне ставлення до однолітків.	Дидактична гра «Я знаю» «Порівняй предмети»
Когнітивний компонент критерії: усвідомлення донесеної інформації	- обізнаність та усвідомленість	Дидактична гра «Що без чого не буває» «Скарб із чарівної скриньки» Педагогічне спостереження
Емоційно-вольовий компонент критерії: позитивне ставлення та впевненість	-переважання позитивних емоцій у процесі гри - інтерес до пізнання чогось нового; - впевненість у власних знаннях.	Дидактична гра «Квітка настрою» «Машина часу» Проведення ряду дослідів.
Поведінковий компонент критерій: здатність до дії та взаємодії	- дотримання правил гри; - вміння поводитись	Дидактична гра «Земля, вода, повітря» Спостереження за поведінкою дітей під час гри

	однолітками під час гри.	
--	--------------------------	--

Визначимо рівні сформованості компонентів, зазначених у таблиці 2.1.

Аксіологічний компонент

Високий – правильно відповідає на запитання щодо назв предметів, явищ, які можна об'єднати одним словом, не витрачає часу на роздуми; охоче дає відповіді на запитання вихователя щодо запропонованих питань, проявляє інтерес, дає правильні відповіді; володіє великим словниковим запасом.

Середній – відповідає на запитання щодо назв предметів, явищ, які можна об'єднати одним словом, але не з першого разу, може перебирати декілька варіантів; відповідає на запитання вихователя, не проявляє достатнього інтересу, може плутатись у відповідях; володіє невеликим словниковим запасом.

Низький – не відповідає на запитання щодо назв предметів, явищ, які можна об'єднати одним словом; не проявляє інтересу до запитань вихователя; часто відволікається; словниковий запас обмежений.

Когнітивний компонент

Високий – правильно усвідомлює, донесену інформацію; знає багато назв предметів та явищ; бере активну участь у грі, проявляє інтерес до обговорень.

Середній – правильно усвідомлює, донесену інформацію, але з підказками вихователя; знає більшість назв предметів та явищ; бере активну участь у грі, часто відволікається від обговорень гри.

Низький – неправильно усвідомлює, донесену інформацію; не знає більшості назв предметів та явищ; не бере активну участь у грі, не проявляє інтересу до обговорень.

Емоційно-вольовий компонент

Високий – проявляє позитивні емоції у процесі пізнання інформації; має високий сталий інтерес до ігрової діяльності; має впевненість у власних знаннях, тому бере активну участь у бесідах, іграх, обговореннях.

Середній – загалом проявляє позитивні емоції у процесі пізнання інформації; має помірний інтерес до ігрової діяльності; не має достатньої впевненості у власних знаннях, тому не бере активну участь у бесідах, іграх, обговореннях.

Низький – не проявляє позитивних емоцій у процесі пізнання інформації; не має достатнього інтересу до ігрової діяльності; не має впевненості у власних знаннях, тому майже не бере участь у бесідах, іграх, обговореннях.

Поведінковий компонент

Високий – чемно поводить себе під час ігрової діяльності, не перебиває вихователя, під час пояснення правил гри; веде себе тихо.

Середній – загалом чемно поводить себе під час ігрової діяльності, іноді перебиває вихователя, але реагує на зауваження, веде себе доволі тихо, не чіпає предмети без дозволу; проте може іноді порушувати деякі правила.

Низький – поводить себе задовільно під час ігрової діяльності, часто перебиває вихователя, може не дотримуватись правил тиші, чіпати предмети без дозволу, проте на зауваження реагує.

Аналіз анкети показав наступне. На перше запитання «Чи часто діти любять виконувати будь-яку розумову діяльність?» вихователь дав відповідь «Постійно». На запитання «Чому надає перевагу дитина, коли їй пропонують відгадати загадку?», половина дітей намагається самостійно дати відповідь на загадку, решта дітей потребують додаткових роз'яснень. На 3 запитання «Чи звертається до вас дитина з проханням щось їй почитати? Чи завжди дослуховує твір до його завершення?» вихователь дав позитивну відповідь. На запитання 4 вихователь дав відповідь «більш за все нейтрально» щодо більшості дітей. На

запитання 5, 6 і 7 вихователь відповів «Дуже часто і завжди». Це свідчить про високий рівень пізнавальної активності дітей середнього та старшого дошкільного віку.

Таблиця 2.2.

Результати констатувального етапу експерименту

Критерії	Експериментальна група (15 дітей)			Контрольна групи (14 дітей)		
	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)
Аксіологічний	40,0	33,3	26,7	50,0	35,7	14,3
Когнітивний	13,2	66,7	20,0	14,3	71,4	14,3
Емоційновольовий	6,6	66,7	26,7	7,1	64,3	28,6
Поведінковий	26,7	73,3	0	28,6	64,3	7,1
Середні показники	21,6	60,0	22,8	25,0	58,9	16,0

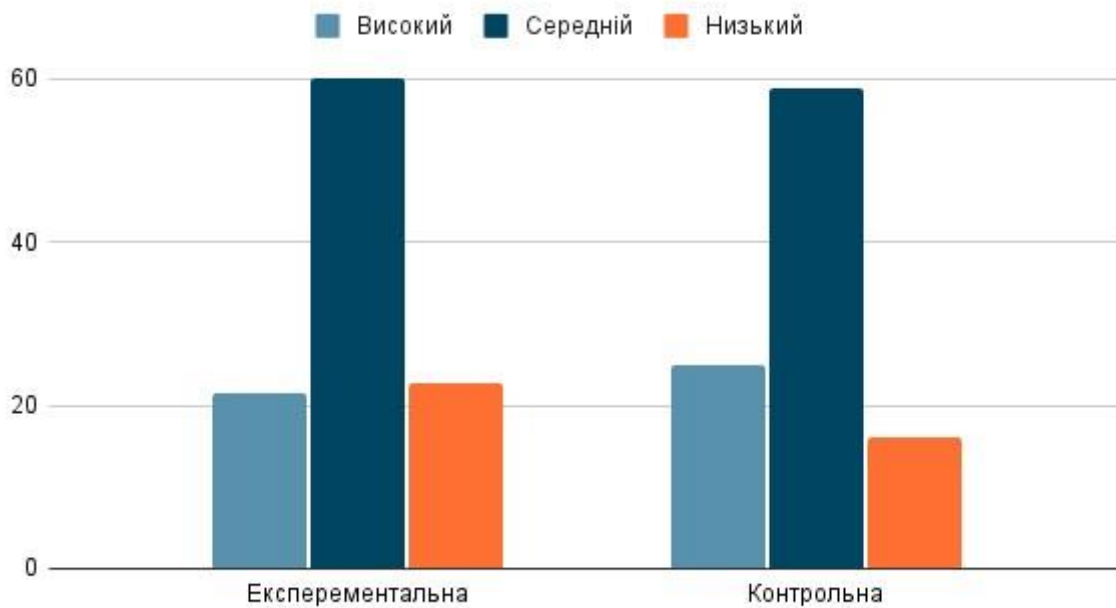

Рис. 2.1. Діаграма рівнів сформованості дослідницької компетентності експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі експерименту.

За аксіологічним критерієм високий рівень сформованості цінностей взаємодії складає 40,0% експериментальної групи і 50,0% контрольної. Такі діти дають правильні відповіді на запитання, не витрачаючи часу на роздуми. Середній рівень в експериментальній групі – 33,2%, в контрольній 35,7%. Діти, які мають середній рівень, відповідають на запитання вихователя, не проявляючи достатнього інтересу, можуть плутатись у відповідях. Низький рівень в експериментальній групі складає 26,7%. У контрольній групі – 14,3%. Ці респонденти змогли впоратися із запитаннями тільки при безпосередній участі вихователя, мають обмежений словниковий запас.

За когнітивним критерієм високий рівень сформованості усвідомлення донесеної інформації складає 13,2% експериментальної групи і 14,3% контрольної. Ці вихованці правильно усвідомлюють, донесену інформацію; знають багато назв предметів та явищ; беруть активну участь у грі. Середній рівень в експериментальній групі – 67,7%, в контрольній – 71,4%. Діти, які мають

середній рівень, не проявляють ініціативи і не завжди готові брати участь у грі. Низький рівень в експериментальній групі складає 20,0%. У контрольній групі – 14,3%. Такі діти неправильно усвідомлюють, донесену інформацію; не знають більшості назв предметів та явищ; не проявляють інтересу до обговорень.

Наступне дослідження на констатувальному етапі експерименту проводилося за методикою «вивчення емоційної поведінки дошкільнят в ігровій діяльності». Дана діагностика спрямована на визначення рівня сформованості емоційно-мотиваційного компонента. В ході проведення даної діагностики дошкільнят фіксувався характер прояву дітьми інтересу до пізнання чогось нового.

Було виявлено, що в експериментальній групі високий рівень емоційномотиваційного критерію сформованості пізнавальної активності складає 6,6%, в контрольній групі 7,1%. В ході проведення гри діти мали сталий інтерес до ігрової діяльності. Середній рівень експериментальної групи складає – 66,7% контрольної – 64,3%.

За підсумками проведеної методики, можна сказати, що значна кількість вихованців мають низький рівень сформованості пізнавальної активності. Так, в експериментальній групі – це 26,7%, а в контрольній групі – 28,6%.

Далі проводилося спостереження за поведінкою дошкільників під час ігрової діяльності. За поведінковим критерієм високий рівень сформованості вміння взаємодіяти складає 26,7% експериментальної групи і 28,6% контрольної. Такі діти чемно поведуться під час гри, не перебивають вихователя. Середній рівень в експериментальній групі – 73,3%, в контрольній – 74,3%. Діти, які мають середній рівень сформованості вміння взаємодіяти іноді перебивають вихователя, але загалом тихо себе поведуть. Низький рівень в експериментальній групі складає 0 %. У контрольній групі – 7,1%. Ці результати свідчать про доволі високий рівень сформованості навичок взаємодії.

Підсумковий рівень сформованості дослідницької компетентності у дітей дошкільного віку підраховувався шляхом знаходження середнього балу.

Результати констатувального етапу експерименту наведені у таблиці 2.2. та на діаграмі (рис. 2.1).

Таким чином, констатувальний етап експерименту дозволив встановити, що переважаючим є середній рівень окремих компонентів дослідницької компетентності.

Для проведення формувального етапу експерименту нами були розроблені методичні рекомендації для дітей середнього і старшого дошкільного віку по формуванню у них дослідницької компетентності.

2.2. Методичні рекомендації щодо формування дослідницької компетентності у дітей дошкільного віку

Запропоновані нами методики, мають на меті формування дослідницької компетентності дітей дошкільного віку, використовуючи різноманітні справи та ігри для створення пізнавального інтересу на заняттях та під час спільної ігрової діяльності.

Можна виділити основні засади, на яких ґрунтується добір методів, засобів та форм роботи з дітьми, а також особливості їх використання та розподілу впродовж року:

1) Ознайомлення дітей дошкільного віку з дослідницькою компетентністю повинно бути включене в цілісний освітній процес, не відокремлюючись від нього;

2) Засвоєння дослідницького матеріалу дошкільниками повинно відповідати принципу поступовості, тобто починати потрібно з найближчого оточення – дому, дитячого садка, продовжуючи більш віддаленим від дитини – фактів про властивості води; змін пір року; розчинність деяких речовин.

3) Формування особистісного ставлення до дослідницької

компетентності;

4) Підвищення та підтримка емоційної та пізнавальної активності дітей, шляхом підбору найбільш цікавих методів ознайомлення дослідницькою компетентністю.

Методика 1. Вправи на виявлення пізнавального інтересу дошкільника включає наступні етапи:

1 етап. Вправи, спрямовані на створення доброзичливої атмосфери та розвиток комунікативних навичок і вмінь, спільної навчальної та ігрової діяльності. Вправа «Привітання». Вправа проводилася кожний день перед початком основної частини заняття.

1. Вправа «Привітання» (4 хв.)

Мета: на початку заняття чи виховної години створити позитивний настрій.

Форма проведення: групова.

Хід вправи: Вихователь вітається з дітьми, а діти з вихователем та один з одним веселими віршами.

Наприклад:

Промінчиків у сонечка багато, теплом

вони нас щедро зігрівають,

У нашій групі сонечки - малята,

Розумники маленькі й швидко підростають.

2 етап. Вправи, направлені на зняття зайвого напруження, на розвиток мимовільної уваги, творчого мислення, пам'яті, оптимізації емоційного настрою та розвиток комунікаційних навичок. Вправа-розминка «Мій настрій», вправа «Розкажи про себе та своїх друзів».

2. Вправа-розминка «Мій настрій» (3 хв.) Мета:

розвиток емоційної сфери.

Форма проведення: індивідуальна та групова.

Обладнання: різнокольорові стікери з паперу.

Хід вправи: дитині пропонується взяти стікер такого кольору якого, на її думку, у неї настрої. Колективне обговорення.

3 етап. Вправи, орієнтовані на розумові дії, спрямовані на розвиток пізнавальних психічних процесів: уваги, мислення, уяви та просторових уявлень, навичок колективної співпраці та взаєморозуміння. Вправа «Де іграшка була?»

3. Вправа «З якого дерева листочок?» (5 хв.)

Мета: зняття емоційного напруження, розвиток мислення, уваги та просторових уявлень.

Форма проведення: індивідуальна та групова.

Обладнання: листя з різних дерев.

Місце проведення: парк.

Хід вправи: вихователь показує листок з дерева дитині та пропонує їй відгадати з якого дерева листочок. Дитина, стоячи на місці, повинна вказати напрямок (спереду, позаду, зліва чи справа) знаходження дерева. Якщо виникають труднощі необхідно використовувати допомогу друзів по групі, шукати дерево разом.

4 етап. Розвиток довільної уваги, пам'яті, дрібної моторики, розвиток координатних уявлень, опанування зоровим синтезом, удосконалення способів здобуття інтелектуального досвіду, створення під час занять позитивного настрою. Дидактична вправа-гра «Виконуємо разом» з використанням конструктора LEGO.

4. Вправа «Виконуємо разом» (7 хв.) Мета: розвиток мислення та уваги.

Форма проведення: індивідуальна та групова.

Обладнання: Різнокольорові цеглинки конструктора LEGO.

Інструкція проведення: перед дітьми викладаються кольорові цеглинки з конструктора LEGO. Пропонується поєднати їх та сконструювати у довільні

форми або побудувати з них «Садок» чи втілити інший задум разом. Після закінчення конструювання дитині пропонується заплющити очі, а після відкриття розказати, якої цеглинки не вистачає та в якому саме положенні вони знаходилися.

Хід вправи: Після колективного конструювання експериментатор пропонує дитині: «Подивись на цеглинки та запам'ятай, де саме вони знаходяться та як поєднані».

Варіанти виконання завдання: «Заплющ очі», «Розплющ очі. Подивись, які деталі твого конструкторського задуму перемістилися чи помінялися місцями? Інші діти оцінюють здобутки кожного та пропонують допомогу, якщо виникають труднощі.

Методика 2. Вміння висувати гіпотези, робити припущення на знання про навколишній світ (жива та нежива природа) Мета:

виявити гіпотезу та припущення на знання про навколишній світ.

Запитання:

1. Запропонувати дитині за картинками визначити: де живі об'єкти, а де не живі.
2. Як він дізнався, що цей об'єкт живий? Неживий?
3. Чому він вважає, що це живе? (називається конкретний живий об'єкт, рослина чи комаха)
4. Розкажи, що це є (конкретно називається рослина, тварина?).
5. Чи зможе об'єкт жити без: (педагогу назвати частини об'єкта? Чому?)
6. Розповідь дитини, що потрібно всім живим істотам, щоб жити і добре почуватися?
7. Чи знають діти, що таке вітер, вода, повітря?
8. Як людина використовує вітер, воду, повітря?

Методика 3. Уміння формулювати та ставити питання на оволодіння

навичкою самостійної роботи під час досліду Мета:

розвивати дослідницьку компетентність дошкільника.

Запитання:

1. Як називаються прилади, якими дитина користується у процесі роботи? (лупа, пробірка, дзеркало, колба, пінцет тощо)
2. У яких дослідах чи експериментах, на думку дитини, вона може використовувати ці пристрої? Навіщо вони необхідні?
3. Чи розуміє дитина алгоритм проведення досліду?
4. Чи намагається дитина, без особливої допомоги вихователя, виконати завдання?

Методика 4. Уміння робити висновки та закріплення навички найпростішого аналізу та прогнозу

Мета: виявити навички дитини, проводити найпростіший аналіз та прогноз у ході роботи.

Запитання:

1. Перед дослідом запропонувати дитині зробити прогноз своєї роботи. Чому вона так думає?
2. Після завершення досліду поцікавитися у дитини: чи збігся прогноз, поставлений на початку роботи?
3. Проаналізувати, наскільки точно дитина може прогнозувати роботу?

Методика 5. Словесні методи

Для поповнення словникового запасу дітей і кращого засвоєння нового матеріалу ефективним буде застосування словесних методів, читання художніх творів та мовленнєвих вправ. Їх використання може бути у якості окремого виду діяльності, та під час занять.

Методика 6. Читання художніх творів.

Важливою складовою виховання у дошкільників пізнавального інтересу є читання художніх творів та поезії, під час чого діти пізнають позитивні сторони та унікальність через метафори, вдало підібрані рими та порівняння, що розвиває не лише естетичні почуття, почуття любові до рідної землі, але й мовлення дошкільників. Так, наприклад, проводячи екскурсію для дітей до лісу, можна зупинитись та зачитати вірш про природу, після чого провести бесіду на його основі

Кольоровий місток

Хто у лісі після зливи

Звів місток усім на диво?

Та це промені крилаті

В дощ не всиділи у хаті,

Стали бігати, стрибати,

Й нумо хмару доганяти!

Назбирали крапель в жменьку,

Розписали їх швиденько –

І з'явився міст чудовий,

Міст яскравий, кольоровий!

Тей містком крокує лісом,

Добирає самоцвіти. Квітне

райдуга висока Веселить і

тішить око!

Методика 7. Бесіда «Народження веселки»

Мета: розширити знання дітей про веселку як природне явище; розвивати увагу, пам'ять; збагачувати словниковий запас дітей; виховувати любов до природи.

Матеріал: ілюстрації веселки, альбом, фломастери чи олівці.

ХІД БЕСІДИ

Доброго дня, любі діти. Сьогодні ми з вами поговоримо про одне із явищ природи.

-Які ви знаєте явища природи?

-Давайте, я вам загадаю загадку і ви зрозумієте про, що ми будемо розмовляти:

Дощ пройшов, через ставок

Перекинувся місток.

Кольорів у ньому сім,

Він подобається всім!

(Веселка)

-А, хто бачив веселку? Яка вона?

Розповідь вихователя:

- Веселка незвичайне природне явища. Коли ми її бачимо, ми просто зачаровані її красою. Цікаво, що веселка з'являється тому, що сонячне проміння заломлюється у краплинах води. Наша райдуга може бути, і яскравою, і блідою. Усе залежить від розміру дощових крапель. Коли краплі великого розміру, то веселка насиченого кольору, а коли малого, то її погано видно.

Дослідницька діяльність:

- Пропоную вам, зробити райдугу не використовуючи води. Для цього вам знадобиться: диск та ліхтарик. На дзеркальну поверхню диска, направте світло ліхтарика і змінійте його нахил.

- Ось, наша веселка.

Запитання до дітей:

- Назвіть сім кольорів веселки?

- Як ще називають веселку?

Пальчикова гімнастика:

Ми капусту ріжем, ріжем.

Ми морквину трем, трем, трем.

Ми капусту солим, солим.

Ми капусту жмем, жмем, жмем.

Практична робота. Малювання веселки.

Підсумок бесіди.

- Що ви запам'ятали про веселку?

- Скільки кольорів має веселка?

- Де народжується веселка?

Виставка робіт.

Методика 8. Спостереження

Спостереження за калюжами.

Мета - закріплювати знання про властивості води, кругообіг води в природі.

Бесіда.

Після дощику калюжі
Мені зовсім не байдужі.

І лиш тільки їх побачу, Бігаю
по них і скачу.

Запропонувати дітям знайти калюжу на асфальті. Як ви гадаєте, звідки взялась калюжа? Запропонувати дітям обвести калюжу крейдою. Через день привести дітей до калюжі. Чи змінились її розміри? Вона стала більшою чи меншою? Куди поділася вода з калюжі? Де ще можна побачити випаровування води?

Спостереження за хмарами.

Мета: формувати усвідомлення єдності землі і неба, як основу цілісного сприйняття світу.

Бесіда:

Хмара дощиком скотилась,

Землю стала напувать, І
малятам захотілось.

В полі квітів назбирають. О. Роговенко.

Подивіться на небо, що ви бачите? Якого вони кольору? Швидко чи повільно вони рухаються? Із чим їх можна порівняти? На що вони схожі? Що несуть у собі хмари? Якщо на небі хмари, чи завжди бувають опади?

Спостереження за птахами.

Мета: формувати вміння розрізняти птахів за зовнішнім виглядом (голуб, ворона, горобець). Розширювати уявлення про поведінку птахів восени.

Виховувати бажання піклуватися про птахів.

Насипати хлібних крихт в годівницю. Звернути увагу, що горобці на сонечку весело цвірінькають, а ворони - голосно каркають.

Маленька пташка прилетіла до нас,
 Маленькій пташці зерняток я дам, Маленька
 пташка зернятка клює,
 Маленька пташка пісеньки співає.

Методика 9. Дидактичні ігри

«Відгадай скарб із чарівної скрині»

Мета: розвивати пам'ять, увагу, кмітливість, ініціативність; виховувати взаємоповагу серед однолітків. Визначити рівень засвоєння дітьми інформації про походження предметів.

Матеріали: скринька, аркуш паперу, рукавиця, склянка, пластилін, ложка, цеглинка леґо, цукерка.

Хід гри: Вихователь по черзі дістає предмети з скриньки, а діти називають предмет, з чого він зроблений і де в побуті він використовується.

Гра продовжується, поки скринька не стане порожньою.

«Що бачиш за вікном»

Мета: розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати любов до тварин.

Хід гри: вихователь пропонує дітям підійти до вікон та роздивитися все довкола.

Далі запрошує дітей до бліц-обговорення:

- Яка зараз пора року?
- Назвіть ознаки осені ви знаєте?
- Яке дерево найвище?
- А яке найнижче?
- Яких тварин ви бачите на подвір'ї?

- Що вони роблять?

Далі пропонуємо показати рухами побачених тварин.

«Що ти бачиш із заплющеними очима?»

Мета: закріплювати знання про значення органів зору в житті кожної дитини; виховувати бережливе ставлення до очей, бажання доглядати за ними.

Матеріал: аркуші паперу; олівці для кожної дитини; предметні картинки (посуд, овочі, фрукти, меблі, квіти, тварини).

Хід гри: вихователь пропонує дітям класифікувати різні групи предметів (серед запропонованих картинок — окремо посуд, овочі тощо). Далі пропонує виконати те саме із заплющеними очима. Чому це не вдалось?

Вихователь. Діти, на одному аркуші слід намалювати квітку з розплющеними очима, а на другому — із заплющеними очима. Де вийшло краще і чому?

Методика 10. Виготовлення пам'ятки правил безпеки під час проведення дослідів, експериментів

- не штовхати одне одного під час досліду;
- працювати акуратно й чисто;
- нічого не брати до рота;
- не торкати під час досліду обличчя й очі;
- тримати руки чистими;
- прибирати за собою робоче місце.

Правильно організована пошуково-дослідницька діяльність з дітьми дошкільного віку є завжди результативною.

На нашу думку, факторами, що сприяють формуванню дослідницької компетентності дітей дошкільного віку є:

- використання завдань на активізацію творчості та креативності;
- створення позитивної атмосфери, де кожна дитина відчуває себе безпечно, де панує гуманність, довіра, взаємодопомога;
- перехід від пасивних до активних способів пізнання в умовах колективної взаємодії дітей;
- створення матеріально-ігрового середовища, спрямованого на зростання пізнавальної активності дошкільнят;
- взаємодія дорослого та дітей;
- введення творчих завдань в усі види діяльності та надання дошкільникам можливості проявити здібності в різних видах діяльності.

2.3. Результати педагогічного експерименту

Порівняємо результати, які показали діти експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі експерименту. Результати відображені у таблиці 2.3 та на діаграмі 2.2

Таблиця 2.3.

Рівні сформованості дослідницької компетентності у дітей експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі експерименту

	Експериментальна група (15 дітей)	Контрольна група (14 дітей)

Рівні	Високий %	Середній %	Низький %	Високий %	Середній %	Низький %
<i>Аксіологічний компонент</i>	40,0	53,3	6,6	50,0	35,7	14,3
<i>Когнітивний компонент</i>	20,0	73,3	6,6	14,3	71,4	14,3
<i>Емоційновольовий компонент</i>	26,7	66,7	6,6	14,3	64,3	21,4
<i>Поведінковий компонент</i>	33,2	66,7	0,0	28,6	71,4	0,0
<i>Усереднене значення</i>	30,0	65,0	5,0	26,8	60,7	12,5

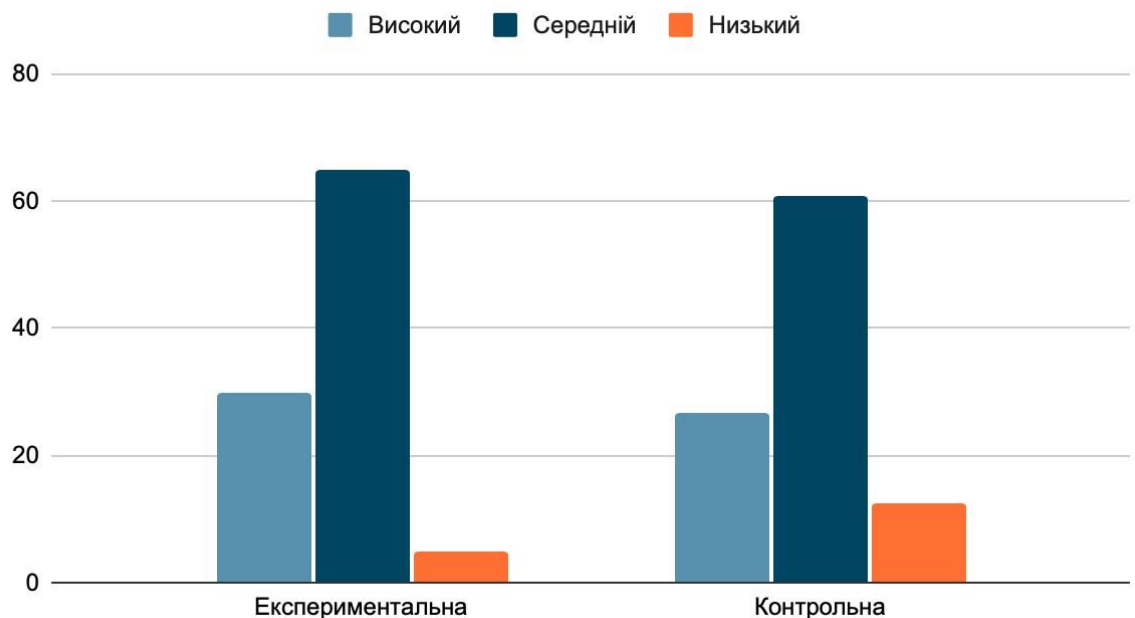

Рис. 2.2. Діаграма рівнів сформованості дослідницької компетентності експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі експерименту

Порівняння результатів рівня сформованості дослідницької компетентності за проведенням бесіди (М.Марусинець) в середині кожної групи дошкільнят, до і після проведення формувального етапу експерименту, дозволяє зробити наступні висновки. За аксіологічним критерієм у контрольній групі кількість дітей з низьким рівнем складає 14,3%, із середнім рівнем - 35,7%, кількість вихованців з високим рівнем - 50%.

В експериментальній групі низький рівень складає 6,6%, середній рівень – 53,3% дошкільнят, високий рівень – 40,0% респондентів.

Наступне дослідження ми провели за методикою анкетування. Дана методика дозволила нам визначити рівень сформованості пізнавальної діяльності.

У контрольній групі кількість дітей з низьким рівнем сформованості пізнавальної діяльності – 14,3%. Середній рівень збільшився – 71,4% дошкільнят. Кількість вихованців з високим рівнем склала 14,3%.

В експериментальній групі діти з низьким рівнем – 6,6%. Кількість дошкільнят із середнім рівнем – 73,3%. За опитуванням вихователів кількість дітей з високим рівнем – 20,0%.

Дані, отримані в ході повторного проведення методики «вивчення емоційної поведінки дошкільнят в ігровій діяльності», свідчать про наступні зміни в експериментальній і контрольній групах після проведення формувального етапу експерименту.

За емоційно-вольовим критерієм у контрольній групі кількість дітей з низьким рівнем – 21,4%. Кількість дітей із середнім рівнем – 64,3%. Кількість дошкільнят, що мають високий рівень, складає 14,3%.

В експериментальній групі низький рівень – 6,6%, кількість дітей із середнім рівнем емоційного компонента за даною діагностичною методикою – 66,7%. У той же час кількість респондентів з високим рівнем складає 26,7%. Таким чином, виділені психолого-педагогічні умови і проведена робота

дозволила більш успішно розвинути у дошкільнят експериментальної групи емоційний компонент інтересу до пізнання чогось нового.

Наступне спостереження ми провели за поведінкою дошкільнят під час ігрової діяльності. Дане спостереження дозволило нам визначити рівень сформованості поведінкового компонента вміння поводитись з однолітками під час гри.

У контрольній групі кількість дітей з низьким рівнем сформованості поведінкового компонента - 0%. Середній рівень – 71,4% дошкільнят. Кількість вихованців з високим рівнем склала 28,6%.

В експериментальній групі діти з низьким рівнем – 0%. Кількість дошкільнят із середнім рівнем – 56,7%. Кількість дітей з високим рівнем, що виражалося в успішному виконанні інструкції поведінки під час гри – 33,2%.

Для наочності дані, отримані за результатами спостереження за поведінкою дошкільнят під час ігрової діяльності представлені у таблиці 2.3.

На основі виявлених результатів можемо зробити висновок про рівень сформованості дослідницької компетентності учасників експериментальної групи.

Виходячи з результатів, отриманих в ході проведення трьох діагностичних методик, нами був зроблений висновок про те, на якому рівні сформованості дослідницької компетентності знаходяться обидві досліджувані нами групи.

Кількість учасників експериментальної групи, яка знаходяться на високому рівні, складає 30,0%. У контрольній групі кількість учасників з високим рівнем менше -26,8%.

Кількість дошкільнят з низьким рівнем в експериментальній групі значно менше, ніж в контрольній – 5,0% і 12,5% відповідно.

Кількість дітей, які мають середній рівень сформованості дослідницької діяльності, становить у контрольній групі 60,7% та 65,0% в експериментальній.

По закінченню формувального етапу експерименту рівень сформованості дослідницької компетентності у експериментальної і контрольної груп став

значніше відрізняться. У респондентів експериментальної групи рівень сформованості дослідницької компетентності значно виріс, в той час, як у дітей контрольної групи залишилися практично без змін.

Як видно з наведеної вище діаграми низький рівень сформованості дослідницької компетентності в експериментальній групі знизився на 7,5%, середній рівень збільшився на 4,3 %. А кількість дітей з високим рівнем збільшилася на 3,2%.

Динаміку рівня сформованості дослідницької компетентності, яка спостерігалась в учасників експериментальної групи, ми представили у таблиці 2,4 та на діаграмі (рис. 2.3.)

Таблиця 2.4.

Рівні сформованості дослідницької компетентності у дітей

експериментальної групи на констатувальному та контрольному етапі

Рівні	Констатувальний етап експерименту			Контрольний етап експерименту		
	Високий %	Середній %	Низький %	Високий %	Середній %	Низький %
<i>Аксіологічний компонент</i>	40,0	33,2	26,7	40,0	53,3	6,6
<i>Когнітивний компонент</i>	13,2	66,7	20,0	20,0	73,3	6,6
<i>Емоційновольовий компонент</i>	6,6	66,7	26,7	26,7	66,7	6,6
<i>Поведінковий компонент</i>	26,7	73,3	0, 0	33,2	66,7	0,0

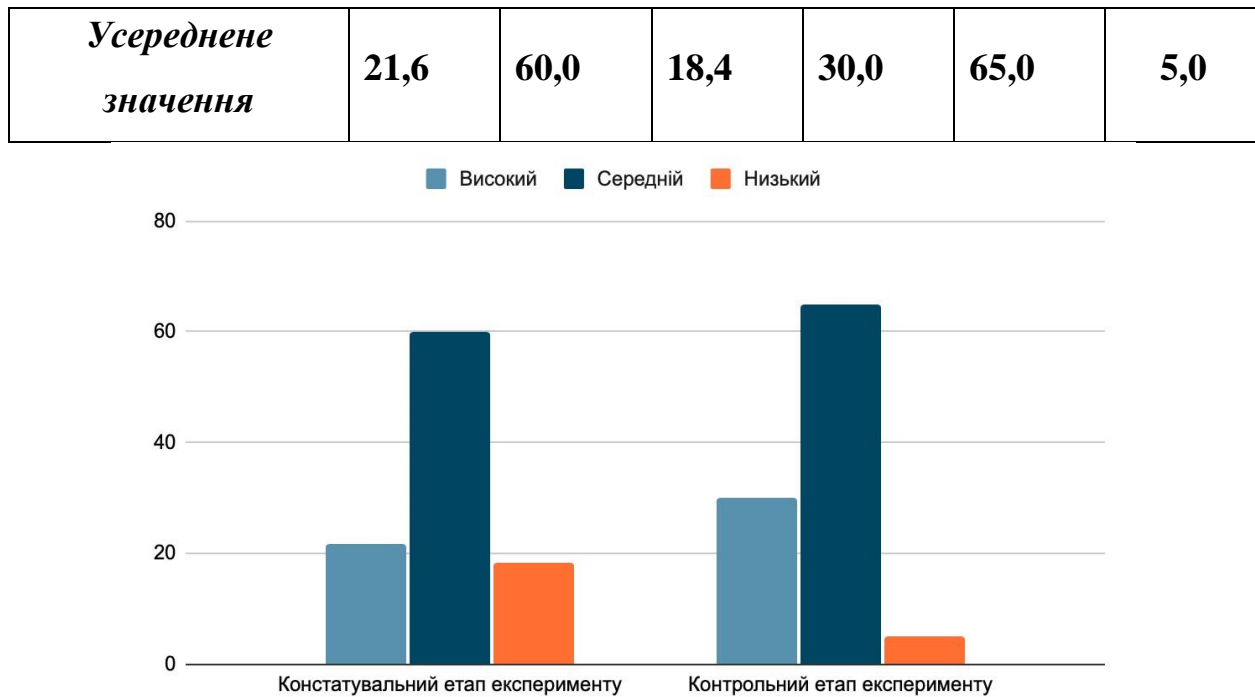

Рис. 2.3. Діаграма рівнів сформованості дослідницької компетентності експериментальної групи на констатувальному та контрольному етапах експерименту

Повторне дослідження дозволило виявити істотну позитивну динаміку у дошкільнят експериментальної групи за рівнем сформованості дослідницької компетентності. Виявлені зміни уявлень дошкільнят експериментальної групи в основному пов'язані зі сформованою потребою досліджувати навколишнє середовище, збільшився пізнавальний інтерес до явищ живої і неживої природи. У дошкільнят сформувалися елементарні навички пошукової роботи: вони самостійно виділяють для себе пізнавальне завдання та здійснюють цілеспрямований пошук, установлюючи причинно-наслідкові зв'язки та відношення.

При цьому сформованість дослідницької компетентності залишилася в контрольній групі практично на попередньому рівні. Уявлення дошкільнят контрольної групи про дослідницьку діяльність залишилися практично без зміни, вони обмежуються переліком зображених персонажів або дій без

установлення залежності зв'язку між ними. Діти вагаються у визначенні причин подій або явищ.

Проаналізувавши діаграму (рис. 2.3.) ми можемо відмітити, що рівень сформованості всіх компонентів: аксіологічного, когнітивного, емоційно-вольового та поведінкового значно підвищились після використання розроблених методичних рекомендацій, а кількість дітей із початковим рівнем сформованості всіх компонентів знизилась.

Висновки до другого розділу

Визначивши фактичний рівень сформованості дослідницької компетентності у дітей середнього та старшого дошкільного віку було застосовано розроблені методичні рекомендації під час проведення формувального етапу експерименту. Вони дали високий результат у розвитку аксіологічного, когнітивного, емоційно-вольового та поведінкового компонентів сформованості дослідницької компетентності у дошкільників.

Порівнявши рівні сформованості компоненти рівнів сформованості дослідницької компетентності на констатувальному і контрольному етапах експерименту отримали такі результати: високий рівень виріс з 21,6% до 30,0%, середній з 60,0% до 65,0%, а низький понизився з 18,4 % до 5%. Це підтверджено та зображено у діаграмах та таблицях.

Отже, наведені методичні рекомендації можуть бути застосовані вихователем у роботі з дітьми дошкільного віку щодо формування дослідницької компетентності.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеної роботи можна зробити наступні висновки:

1. Під час аналізу наукової, методичної та психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, ми уточнили поняття «дослідницька компетентність» та розкрили його значення стосовно дітей дошкільного віку. Встановлено, що дослідницька компетентність – це якісний стан пізнавальної активності, який, у свою чергу, ґрунтується на прагненні особистості самостійно й активно збирати знання та інформацію про навколишній світ і взаємозв'язки в ньому. Важливу роль у розвитку такої діяльності відіграють мотиви та прагнення, а також пізнавальний інтерес, який є своєрідним стимулом для особистості до пізнання навколишнього середовища та себе.

2. Нами були визначені педагогічні умов формування дослідницької компетентності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності:

- розвивальне середовище (спеціально обладнана кімната, мінілабораторія, куточки природи, інтерактивні дошки тощо);
- матеріальна база для проведення дослідницької діяльності дітей дошкільного віку, яка відповідає віковим та індивідуальним особливостям
- методичні рекомендації по організації і проведенню дослідницької діяльності дошкільників;

3. Експериментально було перевірено умови формування дослідницької компетентності в ігровій діяльності. У результаті експериментального дослідження усереднені значення аксіологічного, когнітивного, поведінкового та емоційно-вольового компонентів сформованості дослідницької компетентності змінилися таким чином: високий рівень збільшився на 8,4 %, середній – на 5 %, а низький зменшився – на 13,4 %. Результати експерименту висвітлені у таблицях та на діаграмах.

4. Також було розроблено методичні рекомендації щодо формування дослідницької компетентності у дітей дошкільного віку, які застосовувалися під час формувального етапу експерименту. Після цього було проведено контрольний етап експерименту, який показав високий рівень результативності застосовуваних методичних рекомендацій. З вищеперерахованого можна зробити висновки, що вдало підібрані методи, засоби та форми роботи з дітьми дошкільного віку щодо формування дослідницької компетентності, їх систематичне застосування, підкріплення інтересу дітей до пізнання навколишнього світу емоційною складовою поведінки самого вихователя дають відмінний результат у роботі педагога по формуванню у дітей дошкільного віку дослідницької компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабюк Т.Й. Організація дослідницько-експериментальної діяльності дітей у природі. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2012. 64 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovooho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. Київ: Віпол, 1987. 96 с.
4. Богдан Т.М. Реализация STEM-образования детей дошкольного возраста через проектно-исследовательскую деятельность. Implementation of preschool children's stream education through project-research. URL: <https://doi.org/10.34739/sn.2019.19.04>. С. 43-60.
5. Богуславська З.М., Смирнова Е.О. Розвиваючі ігри для дітей молодшого дошкільного віку. М.: Просвещение, 1991. 207 с.
6. Виготський Л.С. Гра і її роль у психологічному розвитку дитини. *Питання психології*. 1966. № 6.
7. Волкова Н. П. Педагогіка: Навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене, доповнене. Київ, 2007. 617 с.
8. Гаврило О.І. Психологічні і педагогічні основи дослідницької діяльності дітей дошкільного віку. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9484/3/Havrylo_Psykholohichna_i_pedahohichni.pdf
9. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головн. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
10. Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік / Піроженко Т.О. та ін. Київ: Генеза. 88 с. (Серія «Настільна книжка вихователя»).

11. Карапузова І.В., Коваль В.М. Організація дослідницької діяльності дошкільників з природою. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18736/1/17.pdf>

12. Карук І. В. Експериментування як вид діяльності дітей у дошкільній педагогіці України (середина ХХ – початок ХХІ століття): дис. ...д-ра філософії (PhD) за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, МОН України. Вінниця, 2023. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/Karuk%20I.%20V._Experimentation%20as%20a%20type%20of%20children%E2%80%99s%20activity%20in%20preschool%20pedagogy%20of%20Ukraine.pdf

13. Кисельова І., Москаленко К. Формування природодоцільної поведінки старших дошкільників у межах екологічного проекту «У світі дерев». *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. №7. С. 43-48.

14. Ковалевська Н. В., Пасічніченко А. В. ігрові технології у просторі ЗДО. С.110-114. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18746/1/20.pdf>

15. Коваленко І., Бутенко В. Формування екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності. Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: збірник наукових статей студентів, магістрантів та молодих науковців. Суми: ФОП Цьома С.П., 2022. С. 65–69.

16. Коваленко О. Створюємо умови для розвитку. *Дошкільне виховання*. 2009. № 11. С. 20-21.

17. Козубовська І., Товканець О. Розвиток дослідницької активності. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 64/2021. С. 36 – 46.

18. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.

19. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. Л. Кононко. Київ, 2001. 37 с.

20. Костюк О. Дослідницько-пошукова діяльність у формуванні пізнавального інтересу дошкільників до природи. *Педагогічний пошук*. №3 (83). 2014. С. 21.
21. Крутій К.Л., (2018), «STREAM-освіта або стежинка у Всесвіт» альтернативна програма формування культури інженерного мислення, Запоріжжя, ЛПКС. Меморандум о создании Коалиции STEM-образования в Украине, Центр развитие социальной корпоративной ответственности. URL: <http://csrua.info/csr-ukraine/education/coalition-of-stem-education/>
22. Ладивір С.О. Граємо, виховуємо й розвиваємо за системою: Школа мислення. *Дошкільне виховання*. 2003. № 2. С. 18–19.
23. Ладивір С. О. Дитина пізнає світ. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. №10. С. 23-29.
24. Лисенко Н. Організація і зміст дослідницької діяльності дітей у природі. *Методика ознайомлення дітей з природою: хрестоматія: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / уклад. Н. М. Горопаха. Київ, 2012. С. 258–270.*
25. Лисенко Н., Кирста Н. Педагогіка українського дошкілля: навч. посібн. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 360 с.
26. Литвиненко І. Багатоканальна діяльність – засіб розвитку пізнавальної активності. *Дошкільне виховання*. 2002. № 4. С. 22- 24.
27. Мачуський В.В. Визначення поняття «компетентність»: теоретичний аспект. *Digital Library NAPS of Ukraine* с.483-490 URL: <https://core.ac.uk/reader/32305020> (дата звернення: 19.12.2023).
28. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) 2021 рік. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/0be/86b/6050be86b4f68482865820.pdf> (дата звернення: 19.12.2023).
29. Ноздрова О. П. Дидактична гра як засіб стимулювання пізнавальної активності учнів 6 – 7-річного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.09.

«Теорія навчання» / Ноздрова О. П.; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, 2008. 22 с.

30. Половіна, Олена Анатоліївна. Психолого-педагогічний супровід ігрової діяльності п'ятирічних дітей. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. 2011. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5692/1/Polovina_OP_PI.pdf (дата звернення: 19.12.2023)

31. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: [навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл.]. Київ: Академвидав, 2004. 456 с.

32. «Пошуково-дослідницька діяльність дошкільників в природному довкіллі»: навчально-методичний посібник. Полтава, 2022. 198 с. URL:https://ed.poippo.pl.ua/bitstream/022518134/1260/1/Розробка_Григорян.pdf (дата звернення: 19.12.2023)

33. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування» / Education & Care» / В.А. Воронов, К.В. Ковальчук, Н.В. Піканова, О.Д. Рейпольська, С.О. Сисоєва, К.Ю. Станкевич. Київ: ФОП В.Б. Ференець, 2021. 130 с.

34. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 264 с.

35. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. Зте вид., випр. Київ: Світич, 2009. 430 с.

36. Савенков А.И., (Как организовать эффективное исследовательское обучение в школе? Исследовательская работа школьников. 2011. № 2. С. 5 - 17.

37. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. Київ: Рад. школа, 1988. 304 с.

38. Смольникова Г. Нові відкриття щодня: організація пізнавальної діяльності дітей. *Дошкільне виховання*. 2013. № 3. С. 6-11.

39. Ткачук Т. Радість пізнання. *Дошкільне виховання*. 2002. № 9. С. 10-11.
40. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегрованої мистецької освіти: посібник для вчителя / [Л. Масол, Н. Миропольська, В. Рагозіна та ін.]; за наук. ред. Л. Масол.: Педагогічна думка, 2010. 232 с.
41. Швайко Л. Л. Експериментальна діяльність у ДНЗ. Харків: «Основа», 2009. 192 с.
42. Golovan, M.S. Model of formation of research competence of future specialists in the process of professional training. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 2012. №5 (23), 196–205. Sumy: Sumy MPU named after A.S. Makarenko. (in Ukr.)

Додаток А

Схема спостереження за дитиною старшого дошкільного віку для складання її характеристики (В. Котирло, С. Ладивір) У всіх показниках поданої схеми визначається високий (В), середній (С) та низький (Н) рівні прояву пізнавальної активності.

1. Рівень пізнавальної активності дитини старшого дошкільного віку, допитливості на заняттях:

(В) — завжди активна, проявляє ініціативу під час відповідей;

(С) — відповідає тільки за викликом вихователя;

(Н) — пасивна, може працювати лише під час персонального звертання до нього дорослого.

На прогулянках, екскурсіях:

(В) — допитлива, часто розпитує;

(С) — слухає пояснення дорослого, але сама не звертається із запитаннями;

(Н) — виявляє байдужість.

2. Оволодіння елементами учбової діяльності:

(В) — слухає завжди уважно, дотримується вказівок, виконує завдання правильно;

(С) — потребує повторних вказівок, контролю по ходу діяльності;

(Н) — працює під час постійної допомоги дорослого.

3. Прояв довільної регуляції поведінки (організованість, зосередженість, уважність, самостійність):

(В) — завжди зосереджена у будь-якій справі, у грі;

(С) — відволікається, наслідує іншого, потребує контролю, з завданнями справляється при додатковому стимулюванні;

(Н) — без спеціальних спонукань не починає діяти, при відсутності зразка роботи не виконує, потребує допомоги.

4. Готовність до подолання труднощів:

(В) — проявляє готовність долати труднощі, веде активний пошук рішення;

(С) — робить спробу подолати труднощі, але у випадку неуспіху відступає;

(Н) — при першому ж затрудненні звертається за допомогою чи відмовляється від діяльності; слід відрізнити 2 категорії дітей:

а) самовпевнених. Вони без коливань розпочинають будь-яку справу, але при перших невдачах легко відмовляються від усяких намагань;

б) невпевнених в собі. Вони не намагаються мобілізувати зусилля в умовах затруднень, але за підтримки дорослого здатні до певних зусиль.

5. Соціальна активність.

(В) – легко контактує з дорослими та однолітками, проявляє ініціативу у спілкуванні в ході гри; уміє вирішувати конфлікти;

(С) почувається комфортно у знайомому оточенні, підпорядковується чужій ініціативі у грі; інколи кофліктує.

(Н) — включається в спільну ігрову діяльність по запрошенню, але не уміє підтримувати стосунки з однолітками, часто кофліктує, переважають ігри на самоті.

Додаток Б**Анкета для вихователів**

«Виявлення рівня сформованості дослідницької компетентності у дітей дошкільного віку»

	Зміст поставленого запитання	Варіанти відповіді	бал
1.	Чи часто дитина любить виконувати будь-яку розумову діяльність? (від 30 до 60 хв.)	Постійно	5
		Інколи	3
		Дуже рідко	1
2.	Чому надає перевагу дитина, коли їй пропонують відгадати загадку?	Відгадати самостійно після тривалого обдумування	5
		В залежності від ситуації	3
		Дізнатися відповідь у інших	1
3.	Чи звертається до вас дитина з проханням щось їй почитати, чи завжди дослуховує твір до його завершення?	Постійно, дослуховує до кінця	5
		Інколи, не завжди дослуховує до кінця	3
		Майже ніколи	1
4.	Наскільки позитивно в емоційному плані дитина реагує на заняття, яке пов'язане із розумовим навантаженням?	Позитивно	5
		В залежності від ситуації	3
		Більш за все нейтрально	1
5.	Наскільки часто дитина ставить вам запитання?	Дуже часто	5
		Інколи	3
		Дуже рідко	1
6.	Чи завжди чекає відповідь на поставлене своє запитання?	Завжди	5
		Не завжди	3
		ні	1

7.	Чи прослідковується зв'язок між запитаннями, які ставить дитина (з одного запитання виникає інше)?	Так, таке трапляється часто	5
		Інколи	3
		Раніше такого не траплялося	1

Під час аналізу можна було встановити інтенсивність пізнавальної потреби, яка визначається на основі суми балів, наданих експертами (членами сімей, провідним вихователем): 27 – 35 балів – пізнавальна потреба виявляється яскраво (сильно); 17 – 26 балів – пізнавальна потреба проявляється як помірна; слабка пізнавальна потреба – менше, ніж 17 балів.

Методика 1. «Бесіда» (М. Марусинець)

Мета. Виявлення у дитини наявності пізнавальної мотивації, спрямованості інтересів.

Хід проведення:

Дитині задається наступний перелік запитань.

1. В які ігри любиш грати? Чому?
2. У що граєш частіше за все? Чому?
3. Чи є улюблена іграшка?
4. В які ігри ти з нею граєшся?
5. Чим любиш займатися дома?
6. Чим любиш займатися в дитсадку?
7. Яке заняття подобається? Чому?
8. Чи любиш розглядати (читати) книжки?
9. Чи є дома тварини? Які?
10. Чи доглядаєш ти за ними?

Обробка даних. Наявність пізнавального інтересу оцінюється по змісту відповідей на запитання: 5, 6, 7, 8, 9.

Нами було модифіковано цю методику для кількісного підрахунку, а саме: якщо дитина не реагує на запитання дорослого, то фіксується «0» балів.

Запитання 5. Чим любиш займатися дома?

Запитання 6. Чим любиш займатися в дитсадку?

Запитання 7. Яке заняття подобається? Чому?

Запитання 8. Чи любиш розглядати (читати) книжки?

Запитання 9. Чи є у тебе дома тварини? Які?

Отже, запитання 5, 6, 7, 8, 9 оцінюється таким чином.

Оцінювання здійснювалося за наступними критеріями:

Емоційно-мотиваційний:

- а) одразу із захопленням – 5 балів;

- б) сумнівається, гальмує, не одразу розпочинає роботу – 3 бали;
- в) пасивна, довго не розпочинає чи зовсім не виконує завдання – 1 бал.

Процесуально-операційний (змістовий):

- а) зосереджена під час виконання завдання чи відповіді – 5 балів;
- б) іноді відволікається – 3 бали;
- в) часто відволікається, не зібрана – 1 бал.

Контрольно-оцінний (результативний):

- а) уважно слухає, впевнено та самостійно розв'язує завдання – 5 балів;
- б) звертається за допомогою, поясненням до дорослого – 3 бали;
- в) неуважна, підглядає у сусіда, наслідує іншого (дорослого чи дитину) чи зовсім залишає роботу – 1 бал.

Бали «2» та «4» враховували як проміжні між низьким та середнім рівнями; та середнім і високим.

Оцінювання за балами дає можливість визначити наступні рівні:

1 бал – відповідає низькому рівню; 3 бали – середньому рівню; 5 балів – високому рівню.

Для визначення стану розвитку ПА дитини склалися бали, отримані нею за всіма показниками під час виконання завдання.

Сумарна кількість балів за відповіді за 5, 6, 7, 8, 9 запитання.

13-15 балів – високий рівень ПА;

12 – 9 – середній рівень ПА;

8 – 0 – низький рівень ПА.

Гра: Порівняй предмети

Мета: вчити виділяти та порівнювати головні ознаки, розвиток мислительних операцій.

Хід гри:

Дитина порівнює пари запропонованих їй предметів (у чому подібність, а в чому відмінність). Дитина повинна мати уявлення про ці предмети. Пари слів: муха й метелик; будинок і хатинка; стіл і стільці; книжка й зошит; вода й молоко;

Аналізується, скільки пар порівняла дитина, що давалося легше: пошук подібності чи відмінності.

Гра: Вилучи зайве

Мета: вчити дітей доводити і аргументувати власну думку, формувати вміння порівнювати, виділяти спільні ознаки предметів.

Хід гри:

Діти сидять у колі. Ведучий кидає м'яча дитині, називаючи чотири предмети, три з яких відносяться до одного загального поняття. Дитина має назвати зайвий предмет, тобто той, котрий не має відношення до інших, вибір і повернути м'яча ведучому.

Варіанти слів:

Стіл, стілець, ліжка, чайник; Кінь, кішка, собака, щука; Ялина, береза, дуб, смородина;

Огірок, морквина цибуля, заєць;

Щоденник, газета, зошит, портфель;

Кавун, помідор, яблуко, м'яч;

Лялька, машинка, мозаїка, книжка;
 Вовк, лисиця, ведмідь, кішка; Поїзд, самокат, корабель, самокат;
 Горобець, орел, оса, ластівка;
 Лижі, ковзани, човен, санки;
 Стілець, молоток, сокира, пила;
 Сніг, мороз, спека, слід;
 Вишня, виноград, картопля, слива;
 Автобус, літак, трамвай, тролейбус;
 Річка, ліс, асфальт, поле;
 Пожежник, космонавт, балерина, міліціонер.

Гра: Я знаю

Мета: активізувати знання дітей про навколишній світ, розвивати мислення, вміння швидко зосереджуватися.

Хід гри:

Потрібно назвати якомога більше предметів або явищ, які можна об'єднати одним словом.

Я знаю такі квіти.....;

Я знаю такі овочі.....;

Я знаю такі фрукти...;

Я знаю такі предмети одягу...;

Я знаю таких птахів.....;

Я знаю таких звірів...;

Я знаю такі дерева.....; Я знаю такі

казки.....

Дидактична гра «Машина часу»

Мета: вчити дітей фантазувати, познайомити з прийомами універсалізації.

Хід гри:

Вихователь пропонує перенестися за допомогою машини часу у майбутнє чи у минуле, у жарку країну чи на північ, пофантазувати про те, що можна там побачити, які труднощі доведеться подолати під час подорожі.

Дидактична гра «Що без чого не буває»

Мета: закріпити знання про взаємозв'язок явищ, об'єктів, предметів.

Хід гри:

Діти повинні дати відповіді на запитання про взаємозв'язок явищ, об'єктів, предметів.

Вправа «Що яким буває?»

Мета: закріпити знання про ознаки предметів.

Хід гри:

Дітям пропонується назвати по три предмети, які можуть поєднувати дві вказані ознаки, наприклад:

Яскравий і жовтий.....

Пухнастий і зелений....

Прозорий і голубий....

Сильний і добрий....

Солодкий і легкий...

Вправа “Програвання ситуацій”

Мета: вчити висловлювати власні судження, висувати припущення, опираючись на набутий досвід, розвиток розумових операцій.

Хід вправи:

1. У тебе віднімає іграшку друг. Що ти будеш робити далі?
2. Діти не приймають тебе до спільної гри. Що ти будеш робити далі?
3. Тебе ображають. Що ти будеш робити далі?
4. На дитячому святі треба познайомитися з гостями.
5. Хтось сів на твій стілець.

Додаток Д

**Конспект заняття для дітей старшого дошкільного віку
(розвиток пізнавальної активності дітей на заняттях з ознайомлення
з навколишнім світом «Дивовижні властивості повітря»)**

Мета:

- Познайти дати дітям уявлення про лабораторію, її призначення, правила поведінки в лабораторії.
- Сприяти розширенню знань дітей про властивості повітря: прозорість, невидимість, легкість, силу, здатність змінювати температуру. ● Розвивати пізнавальну активність; здібності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки на основі елементарного експерименту і робити висновки; логічне мислення, пам'ять, мовлення.
- Продовжувати вчити дітей під час дослідів дотримуватися правил безпеки.
- Викликати інтерес до спільного виконання завдань, створити доброзичливий настрій.
- Виховувати допитливість, взаємодопомогу, дбайливе ставлення до навколишнього середовища.

Матеріали та обладнання: у вихователя – скринька з кубиками, поліетиленовий пакет, ємність з водою, склянка, трубочка для коктейлю, паперова серветка, паперові рушники, керамзит, губка, грудка землі, повітряні кульки (здута та надута), свічка, сірники, склянка (1л), «змійка» з паперу, «китайський ліхтарик», ноутбук, муз. супровід, слайди про працю синоптика, про лабораторію; у дітей – ємність з водою, паперові рушники, цупкий папір (картон), трубочки для коктейлю, губки, керамзит, камінці, дерев'яний брусок, білі халати.

Хід заняття:

В-ль: Діти, до нас сьогодні завітали гості, привітайтеся з ними.

(Звучить легка, приємна музика).

Зробіть глибокий вдих, видих.

Вдихніть здоров'я, видихніть хвороби!

Вдихніть добро, видихніть неприємності!

Вдихніть впевненість, видихніть скутість і турботу!

Нам легко і приємно.

- Діти, увага! Почнемо з невеликого експерименту. Однією рукою закриємо ніс і добре, щільно закриємо рот. Ні носа, ні рота не можна відкривати.

- Чому ви відкрили? Що сталося? Що відчували? Яке у вас було відчуття?

(Відповіді дітей).

В-ль: Сьогодні на занятті ви дізнаєтесь багато цікавого про повітря.

А для чого і для кого потрібне повітря?

В-ль: Правильно, повітря потрібне всьому живому на землі.

-Яке повітря нам потрібне?

- А що значить чисте повітря? (Це коли легко і вільно дихається.)

-Де можна зустріти чисте повітря? (В лісі, в парку, в горах, на морі.)

- Що потрібно робити, щоб повітря було чистим, і легко дихалося людям, тваринам, рослинам? (Садити більше дерев, берегти ліси, парки і сквери, поливати водою асфальт від пилу тощо).

Якщо б не було повітря, що було б з усіма нами? (Відповіді).

Подивіться, діти, що я знайшла сьогодні у нашій групі? (Скринька.)

Мабуть не випадково вона тут опинилась і щось хоче нам розповісти! Щоб її відкрити давайте всі разом скажемо чарівні слова: “скринька – скринька відчинись і тим, що є у тебе поділись” (діти повторюють слова).

Вихователь відкриває скриньку, дістає звідти поліетиленовий пакет, кубики.

В-ль спочатку розглядає пакет і запитує дітей: Що знаходиться в пакеті? (Він порожній, плоский). А тепер давайте наповнимо його кубиками.

(Діти виконують, по мірі того, як пакет наповнюється кубиками, вихователь звертає увагу дітей на те, як змінюється форма пакета).

В-ль: Що зараз в пакеті?

В-ль: Який став пакет? (Діти: Великий, об'ємний, він роздувся.) В-ль: Чому? (Відповіді дітей).

Разом з дітьми робиться висновок, (від чого залежить об'єм пакета?) об'єм пакета залежить від кількості речовини, яка міститься в ньому.

В-ль: А тепер висипайте кубики назад у скриньку. Що залишилося в пакеті?

Діти: Нічого.

В-ль: Зараз перевіримо. (В-ль скручує пакет.) Чому пакет знову став об'ємним? Що його роздуло? Коли пакет може бути об'ємним? Ось загадка, ось сюрприз, хто здогадався, що в пакеті?

Діти: Повітря!

В-ль: Зараз я здавлю пакет, а ви прислухайтесь, що відбувається. Що ви чуєте?

Діти: Шипіння, так виходить повітря.

В-ль: А повітря ви бачите? Що можна про нього сказати?

Діти: Невидиме.

В-ль: А яке воно за кольором?

Діти: Безбарвне.

В-ль: А за запахом?

Діти: Без запаху.

В-ль: Хоча повітря невидиме, безбарвне і не має запаху, все-таки його можна виявити і довідатися про нього дещо дуже цікаве. Для цього запрошую вас пройти в нашу уявну “лабораторію”. Але спочатку подивіться і послушайте, що роблять в лабораторіях. (Показ слайдів і розповідь дітям про роботу в лабораторії.)

Лабораторія - це таке приміщення, де проводять різні досліді, аналізи, науково-технічні експерименти, розглядають різні предмети. А ви знаєте, як називають людей, які роблять досліді? Їх називають дослідниками. В лабораторії завжди тихо і чисто.

Дослідники і лаборанти працюють у білих халатах. Тому я одягаю халат. Я – завідувача лабораторією. Дітки, і ви теж одягніть будь ласка халати! (діти одягають халати)

- Послушайте, як потрібно вести себе в лабораторії: не галасувати, уважно слухати, відповідати на запитання, нічого руками не чіпати без дозволу.

В-ль: Діти сідають за столи.

Практична частина заняття

Дослід 1. “Виявлення повітря”(Робить вихователь)

В-ль: Діти, я беру в руки порожню склянку. Що в ній? (Відповіді).

Зараз ми перевіримо, чи дійсно в склянці нічого немає. Перевертає склянку догори дном і повільно опускає її в воду. Тримати склянку потрібно дуже рівно. Потрапила вода в склянку? (Відповіді дітей: так, ні.) Дістає склянку з води і показує дітям

Діти: склянка всередині суха.

В-ль: Чому вода не потрапила в склянку? (Гіпотези дітей).

Висновок: У склянці є повітря, воно не пускає туди воду.

Повторити досвід, помістивши на дно склянки паперову серветку. Що буде з серветкою, вона намокне чи ні? (Передбачувані відповіді дітей).

ль виконує досвід, як у першому випадку. Паперова серветка залишилася сухою, вода її не намочила. Підтвердити висновок: у склянці є повітря, яке не пускає воду.

В-ль: А тепер ще раз занурюємо в склянку воду, але вже в похилому положенні. Що з'являється у воді?

Діти: Бульбашки.

В-ль: Звідки вони взялися?

Діти: Повітря виходить із склянки і його місце займає вода.

А тепер, діти, ви самі спробуєте робити дослід з повітрям.

Дослід 2. «Як побачити повітря»

В-ль: Діти, ви казали, що повітря – безбарвне. Але повітря ми все-таки можемо побачити, а як це зробити я вам зараз покажу. Візьміть трубочку для коктейлю, один кінець опустіть у склянку з водою, а інший візьміть в рот.

Обережно подуйте в трубочку. Що відбувається? Що ви побачили?

Діти: Бульбашки.

В-ль: Ми видихаємо в трубочку повітря і у воді його можна побачити у вигляді бульбашок. Якщо у воді з'явилися пухирці, значить у ній з'явилося повітря. (Тож, яке повітря, якщо воно у воді завжди піднімається вгору?) Повітря легке, воно легше води і завжди піднімається вгору.

Експеримент «Підводний човен»

Запропонувати дітям з'ясувати, що станеться зі склянкою, якщо опустити її у воду, чи зможе вона сама піднятися з дна. В-ль занурює склянку у воду, перевертає її догори дном, підводить під неї вигнуту трубочку для коктейлю, вдуває під неї повітря. Діти роблять висновок: повітря, яке легше води - потрапляючи в склянку через трубочку, витісняє воду з під склянки і піднімає її

(склянку). (повітря має силу) Дослід 3. “Як відчутти повітря”

В-ль: А ще ми можемо відчутти повітря. Візьміть аркуш картону і помахайте ним перед обличчям. Що ви відчуваєте? (Вітерець). Помахайте аркушем над водою. Чому з’явилися хвилі? (Відповіді дітей).

В-ль: Аркуш рухається і як би підганяє повітря. Повітря теж починає рухатися. Вітер - це рух повітря. Коли повітря переміщається над землею з одного місця на інше, ми говоримо, що дме вітер. Переміщаючись, повітря змушує рухатися і інші предмети. Коли дме вітер, що ми можемо побачити в природі? (Колишуться віти дерев, починає переміщатися вода, утворюються хвилі в морях, озерах і океанах.) Вітер може бути різним, легким і приємним. а може бути сильним, поривчастим, як ураган.

Висновок: повітря може рухатись.

Фізкультхвилинка

Сильний вітер до землі

Гне дерева молоді,

А вони ростуть, міцніють, Вгору тягнуться, радіють.

Вітер віє нам в лице, Захиталось деревце. Вітерець все тихше, тихше,
Деревце все вище, вище.

Дослід 4. «Реактивна кулька»

Подивіться діти, в мене є повітряна кулька (здута). Як ви думаєте, чи можна з такою кулькою пограти? Зараз я її надую і відпущу, а ви подивіться що ж станеться?(звернути увагу на траєкторію і тривалість польоту). Діти роблять висновок, що для того, щоб кулька летіла довше, треба її більше надути, оскільки повітря, вириваючись з кульки, змушує її рухатися в протилежну сторону. Розповісти дітям, що такий же принцип використовується в реактивних двигунах.

Фізкультхвилинка. Р/гра “Повітряна кулька”.

Дослід 5. “Повітря є у всіх предметах”

В-ль пропонує розглянути губку, керамзит, дерев’яний брусок, камінець.

Як ви думаєте, чи є повітря в цих предметах?

В-ль: Давайте розглянемо губку. В ній є дірочки, отвори. Як ви думаєте, що знаходиться в цих дірочках?

В-ль: Зараз ми це перевіримо. Опустіть губку в склянку з водою. Діти занурюють губку у воду і спостерігають, що з'явилися пухирці повітря. В губці теж є повітря.

- А чи є повітря в керамзиті? (Відповіді дітей).

Провести дослід зі шматочком керамзиту, а також з дерев'яним бруском і камінчиком. За наявності бульбашок у воді робиться висновок про те, що в керамзиті, камінчику, в дерев'яному бруску є повітря.

Висновок: Повітря є скрізь, у всіх предметах, які нас оточують.

Дослід 6. "Запахи повітря"

В-ль: Зараз я познайомлю вас ще з однією властивістю повітря. На початку заняття ви сказали, що повітря не має запаху. І це правильно. Чисте повітря дійсно не має запаху. У мене на столі стоять закриті пляшечки. Що в них знаходиться? (Нічого, пусто, повітря.)

В-ль: Я відкрию вам невелику таємницю. Вранці я розклала в ці пляшечки деякі речовини, а перед заняттям я їх вийняла. Давайте спробуємо по запаху визначити, що ж було в кожній з пляшок (цибуля, лимон, духи, чисте повітря, мандарин, можливі варіанти на розсуд вихователя).

Діти визначають по запаху, що знаходилося в баночці.

Висновок: Чисте повітря запаху не має, але у повітрі передаються запахи інших речовин.

Дослід 7. «Жива змійка» (проводить вих-ль)

Запалити свічку і подути на неї, запитати у дітей, чому відхиляється полум'я (впливає потік повітря). Запропонувати розглянути змійку (коло, прорізане по спіралі і підвішене за нитку), її спіральну конструкцію і продемонструвати дітям обертання змійки над свічкою (повітря над свічкою тепліше, над нею змійка обертається, але не опускається вниз, оскільки її

піднімає тепле повітря). Діти з'ясовують, що тепле повітря змушує обертатися змійку. Подумайте діти, в якому повітряному транспорті використовується цей принцип?

Дослід 8. «Свічка в склянці» (проводить вих-ль)

Запропонувати дітям з'ясувати, як можна погасити свічку (полум'я), не торкаючись ні до свічки, ні до полум'я і не задуваючи її. Разом з дітьми виконати наступне: запалити свічку, накрити її банкою і поспостерігати до тих пір, поки вона не згасне. Підвести дітей до висновку про те, що для горіння потрібен кисень, який при цьому перетворюється в інший газ. Тому коли доступ кисню до вогню утруднений, вогонь згасає. Люди використовують це для гасіння вогню при пожежах.

Підсумок: Діти, я побачила, що сьогодні на занятті ви були справжніми дослідниками? Про що ви дізнались? Що вам сподобалось?

Молодці, діти! І на згадку про це заняття ми з вами запусимо на вулиці “китайський ліхтарик”. Яка властивість повітря допоможе йому злетіти у небо?

ДОСЛІД № 1

У склянку з водою покласти кілька кристаликів марганцевокислого калію. Якого кольору стала вода? Провести аналогічний дослід, додаючи інші барвники. Діти роблять висновок про зміну кольору води.

Властивість 2. Холодна - тепла вода.

Порівняти температуру води, торкаючись до посудини, в яку її налито; пробуючи на смак - воду для пиття різної температури; через тактильні аналізатори - воду різної температури для миття рук і обличчя, прання лялькового одягу. За наявності відповідних умов слід залучити дітей до порівняння температури води під час ігор, плескання та виконання вправ на мілководді річки, у басейні. У середній групі спонукати водночас до порівняння кольору та прозорості води під час занурення з головою.

ДОСЛІД № 2

Одну частину води нагріти у посудині, другу - залишити на столі без змін, третю - винести на холод. Від чого залежить температура води? Чому? Висновок діти роблять самостійно.

Властивість 3. Розливається - ллється - капає.

Шляхом довільних дій з предметами з гладенькою поверхнею (великою тарілкою, тацею, іншим посудом, столом для ігор з водою і піском) вихователь демонструє властивість води поширюватися в різних напрямках від місця дотику до поверхні предмета - розливатися. Вода при цьому може набувати плям різної форми і розмірів. Вода ллється єдиною цівкою з посуду з носиком (чайник, поливальниця, глечик) і кількома - з посуду, що має овальний або круглий отвір. Чому? (До самостійного висновку слід спонукати дітей 5-го року життя.)

Вода капає, коли рухається повільно. Доцільно провести в дощову погоду спостереження, як капає вода з даху і з предметів на майданчику, з паркана.

Можна заздалегідь виставити на підставку, що дорівнює росту дітей, фанеру або дощечку довільних розмірів горизонтально до поверхні землі і

спостерігати за рухом водяних крапель з чотирьох боків (під час зливи - тоненькі цівки; в помірній дощ - краплі).

Властивість 4. Вода прозора.

Для підведення дітей до висновку про прозорість води доцільно використати нескладний дослід: занурити у воду кілька різних предметів.

ДОСЛІД № 3

Запропонувати дітям спробувати воду на смак. Вода - без смаку. Опустити в склянку ложечку цукру (солі). Що трапиться з цукром? Сіллю? Якою стала вода на смак, в яку поклали цукор, а в яку - сіль?

Від чого залежить смак води?

Дітям 5-го року життя допомогти засвоїти, що одні предмети плавають у воді, інші - тонуть. Цю роботу можна об'єднати з демонстрацією властивості розчинності у воді сипучих речовин.

ДОСЛІД № 4

У прозору посудину, користуючись умовною мірою, опустити пісок, глину, дрібні камінці, по 2 - 3 предмети однакової форми та об'єму, але з різного матеріалу (дерева, скла, пластмаси, паперу, тканини, воску, використовуючи послідовні дії), вчити дітей пояснювати поведінку цих предметів у воді. Чому деякі з них плавають, інші - тонуть, а окремі - розчиняються, змінюючи забарвлення води?

Знання властивостей спостережуваних об'єктів закріпити з дітьми в малюнках, розповідях, читанні віршів напам'ять. Для підсилення інтересу і стимулювання пізнавальної діяльності переглянути у другій молодшій групі 3-6 кадрів діафільму "Вода служить людям" у середній групі - діафільм «Дівчинка і фонтан».

Прозорості залежно від забруднення снігу. Формуючи уявлення про властивості снігу за різної температури повітря, доцільно показати, як можна використовувати сніг у таких ситуаціях для ігор, розваг, праці чи дослідів тощо.

Додаток Ж

Заняття з дітьми пошуково-дослідницького характеру Тема: Щоб здоровими зростати, корисну їжу треба вживати.

Мета: Розвивати пізнавальні здібності дитини, здатність аналізувати, робити узагальнення, висувати припущення, обґрунтовувати власну думку. Збагачувати практичний досвід дитини, надавати їй можливість виявляти творчу ініціативу, приймати рішення. Заохочувати дошкільнят до досліджень та експериментувань. Продовжувати виховувати свідоме ставлення до свого здоров'я, навчати дітей цінувати його та дбати про нього. Розширювати знання дітей про те, що є корисним (раціональне харчування), а що — шкідливим для їхнього здоров'я (зловживання борошнями та солодкими виробами). Формувати елементарне уявлення про вітаміни та їхнє значення для фізичного розвитку людини. Збагачувати та активізувати словник дітей іменниками та прикметниками на позначення продуктів харчування, вправляти в суфіксальному словотворенні прикметників від іменників. Пояснити дітям значення слова "вінегрет". Зміцнювати дружні стосунки між дітьми, уміння працювати парами. Розвивати уяву, мислення, пам'ять, увагу, мовлення, фонематичний слух.

Попередня робота: Розгляд зображень продуктів харчування; читання вірша Г. Чорнобицької "Зубки заболіли"; бесіда на тему "Яка їжа корисна"; читання оповідання І.Сніговика "Хліб чи халва"; бесіда на тему "І смачно, і корисно"; вікторина "Загадку загадай і продукти відгадай"; вивчення прислів'їв про здоров'я, продукти харчування, корисні страви; бесіда "Які продукти можуть зашкодити нашому організму"; бесіда про те, що в їжі є мінерали й вітаміни, які дуже корисні для здоров'я.

Обладнання: Конверт з листом загадкою, чайник, трава ромашки, чашка, кошик з продуктами, сухарі. Площинні кошики червоного і зеленого кольору,

предметні зображення продуктів. Солодкі газовані напої газувана вода, ватні тампони, склянки, ліжки, овочі(буряк, морква, картопля, огірок). Фартухи, ковпаки, відварені овочі, салатники, ложки.

Хід заняття

1. Організаційний момент.

Ми веселі малюки,

Гратись будем залюбки.

Хочем бігати, стрибати І про все на світі знати.

"Пізнавай читай, учись!" — ось такий у нас девіз.

Вихователь: Дружно в коло поверніться і привітно усміхніться. Малята, подивіться, з'явився якийсь лист на нашому вікні. Як ви гадаєте, що це за лист, від кого він? (відповіді дітей). Зараз я подивлюся... Так це ж загадка! Спробуйте відгадати її, і дізнаєтеся, хто вам написав цього листа.

Усе солодке поважаю, Немов бджола гуду й кружляю,

Смішний, товстий і невгамовний Та ще й до вигадок невтомний.

Моторчика маю на спині,

Відомий я кожній дитині.

(Карлсон)

Грає музика залітає Карлсон.

Вихователь. А ось і сам Карлсон. Діти, подивіться, який наш гість кволий, пригнічений. Карлсоне, чому ти такий сумний і невеселий? -У тебе щось болить?

Карлсон. У мене болить живіт. Але не турбуйтеся, я не захворів, а просто наївся солодошів.

Вихователь. Постривай, будь ласка. Солодоші, звісно, — це смачно, але якщо їсти їх забагато, то це здоров'я не додасть, а навпаки, людина часто хворітиме.

Діти, чим ми можемо полікувати Карлсона? (Відповіді дітей).

А давайте ми заваримо йому трав'яний чай з ромашки. Запам'ятайте, ромашка — це лікарська рослина, а відвар з неї допоможе зняти біль. Для того,

щоб заварити цілющий чай, нам потрібен окріп, чашка і квіти ромашки. Всипаємо їх у чашку, заливаємо окропом — і за кілька хвилин наш напій буде готовий.

Карлсоне, ось тобі чай, пий його маленькими ковтками (напуваємо чаєм Карлсона),

Ой, а що у тебе в руках? (Карлсон тримає кошик з різними продуктами. Це: солодка газована вода, чіпси, сухарики; морква, буряк, картопля, огірок, інші овочі для вінегрету).

Карлсон. Я щойно з супермаркету накупив собі різної смакоти. Ось дивіться... (Називає продукти).

Вихователь. Діти, що ви можете сказати про продукти, які приніс Карлсон? Які вони - корисні чи Ні? (Відповіді дітей)

Карлсон. Вони корисні, корисні, я знаю.

Вихователь: Сьогодні ми це і з'ясуємо. Але спершу зверніть увагу на цю картину: в центрі намальовані продукти харчування, справа — кошик червоного кольору, зліва — зеленого. У червоний кошик ми покладемо шкідливі продукти, а в зелений зберемо корисні — багаті на вітаміни й мінерали.

Карлсоне, які напої ти любиєш?

Карлсон. Я люблю різнокольорові солодкі газовані напої...

Вихователь: Хто з вас любить ці напої? (Відповіді дітей).

А як ви вважаєте, вони корисні для нашого організму? (Відповіді дітей).

Про це ми поговоримо в лабораторії, де будемо робити досліди з продуктами харчування.

2. Перехід до лабораторії.

«Дослід з солодкими газованими напоями.»

Вихователь: В один пластик вий стаканчик налийте солодкий газований напій, а в інший покладіть картонну "лійку" з ватним тампоном. Якщо пролити напій крізь ватний тампон, то побачимо: тампон став жовтим, червоним, зеленим (залежно від кольору напою). Його пофарбував хімічний барвник, що є

причиною різних хвороб людини (нудота, біль у животі, алергія тощо). До того ж у такі напої додають кислоту, ароматизатор, вуглекислий газ, що теж шкодять нашому організму. Їх ми не можемо побачити, але відчуваємо на смак. Скуштуйте трохи.

Вихователь. Карлсоне, тепер ти зрозумів, чому не слід пити ці напої? Діти, у який кошик ми покладемо солодкі газовані напої? Чому? (Відповіді дітей).

Карлсон. Збагнув! Тепер питиму лише прозору газовану воду без кольору і солодкого сиропу.

Вихователь. Що ж, поговоримо про звичайну газировку.

«Дослід з газованою водою»

Вихователь: Візьміть прозору склянку, налейте газовану воду, помішайте ложечкою. Можемо спостерігати багато бульбашок: це вуглекислий газ, що погано впливає на роботу внутрішніх органів людини.

Вихователь: Карлсоне, ти переконався, що ці напої зовсім не корисні для нашого організму, а навпаки шкідливі. Отож, діти, давайте визначимо, до якого кошика покладемо їх? Чому? (Відповіді дітей).

Вихователь: Ми знаємо багато прислів'їв і приказок, які склав наш народ про здоров'я людини та їжу. Давайте їх пригадаємо та подумаємо, чому так люди говорили.

- ◆ Здоров'я за гроші не купиш.
- ◆ Без їжі і віл не потягне.
- ◆ Сіль, хліб, вода — козацька їда.
- ◆ Людина не живе, щоб їсти, а їсть, щоб жити.
- ◆ Солодко їсться, та погано спиться.
- ◆ З води обід не звариш.

Карлсон. Ой-ой-ой. Я забув вас пригостити чіпсами та сухариками.

Вихователь. Зачекай, Карлсоне, давай спершу з'ясуємо, з чого вони зроблені. (Відповіді дітей). А ви любите їсти страви з картоплі? Які страви готують з картоплі? (Відповіді дітей). Давайте уважно подивимось на чіпси: вони

жирні, смажені, оброблені різними приправами, барвниками, що шкодять нашому організму. Давайте перевіримо це в нашій лабораторії.

«Дослід з чіпсами».

Візьміть серветку, притисніть її до чіпсів. На серветці залишилися масні плями.

Візьміть склянку з водою та блюдечко з чіпсами. Покладіть чіпси в склянку, розмішайте ложечкою. Вода стала брудною від барвників.

При смаженні часточки їжі горять і утворюють дуже шкідливі речовини.

Вихователь. Діти, то чи можна вживати чіпси? До якого кошика ми їх покладемо? (Відповіді дітей). Карлсоне, наші діти не будуть їсти чіпси.

Ось тут Карлсон пропонує нам ще й смажені сухарики. Ви любляете сухарики? Чим вони вам подобаються? Як ви вважаєте, вони корисні чи ні? З чого роблять сухарики? (Відповіді дітей).

Давайте розглянемо сухарики. Якого вони кольору? (Відповіді дітей). А хліб може бути червоного кольору? Отож, ми можемо зробити висновок, що сухарики також оброблені барвниками та ще й підсмажені. Це відчуваємо, понюхавши їх. До якого кошика ми їх покладемо? (Відповіді дітей).

Але, як ви знаєте, є ще й інші сухарики, що подають до супу в дитячому садку. Ці сухарики не смажать, а сушать з доброго хліба, вони багаті на вуглеводи, необхідні для організму людини. До якого кошика ми їх віднесемо? (відповіді дітей).

Діти, Карлсону так сподобалося з нами грати, що він хоче загадати вам свою загадку.

3.Мовна гра «Назви страви ».

Карлсон: Друзі, згадайте смачні корисні продукти, назва яких починається з такої ж літери, як моє ім'я — Карлсон. (Компот, кавун, ківі, калач, каша...).

Вихователь: Куди ми віднесемо ці продукти — до корисних чи ні?

Карлсон: Діти, ви молодці, мені з вами дуже весело гратися.

Вихователь: А тепер час відпочинку,

Ми проведемо фізвилинку.

4.Фізхвилинка.

Діти жестами імітують такі дії: ріжемо, варимо, мішаємо, їмо, п'ємо, миємо посуд.

5.Вікторина "Відгадай загадку"

Сидить-дівчина в коморі,

А коса її надворі. (Морква).

Сам червоний,

Чуб зелений. (Буряк).

Хто ховає під кущі

Супи наші і борщі. (Картопля).

Довгий зелений,

Добрий солоний,

Смачний і сирий,

Хто він такий? (Огірок).

Я салатик вітамінний і на смак я теж відмінний,

Бурячок і картоплинка, огірочок і морквинка — Все змішалось в мені,
пригощайтесь, малі!

Хто я — зовсім не секрет: я салатик... (Вінегрет).

Вихователь: Вінегрет — це французьке слово, а в перекладі означає салат із суміші різних продуктів. Які овочі використовують для вінегрету? Як ви гадаєте, овочі корисні чи ні? (Відповіді дітей).

Так, корисні, адже в них є багато різних вітамінів. Давайте приготуємо вінегрет і пригостимо Карлсона.

6.Практична робота. «Приготування вінегрету».

Діти одягають фартушки, миють руки. У кожної дитини є салатник в якому діти змішують овочі в салат, солять, поливають олією.

Приготувавши куштують і пригощають Карлсона.

Вихователь: Ну що, смачно? Ось таку їжу треба вживати. В ній багато різних вітамінів та інших корисних речовин. Повернемося до наших кошків. До якого кошика покладемо всі ці овочі? (Відповіді дітей).

7. Підсумок заняття.